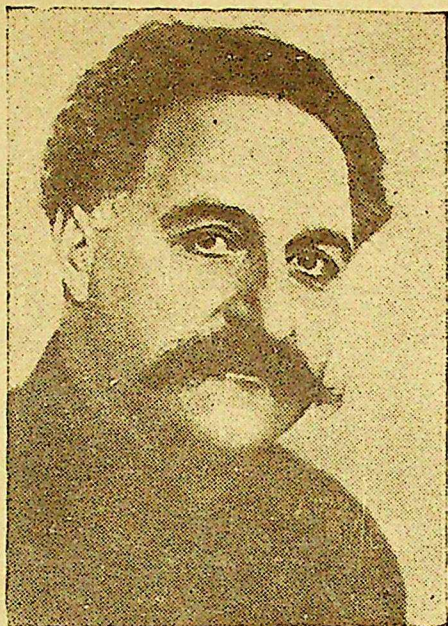

322185

ПРОБЕТЕМО АД

ВЕРА СМИРНОВА

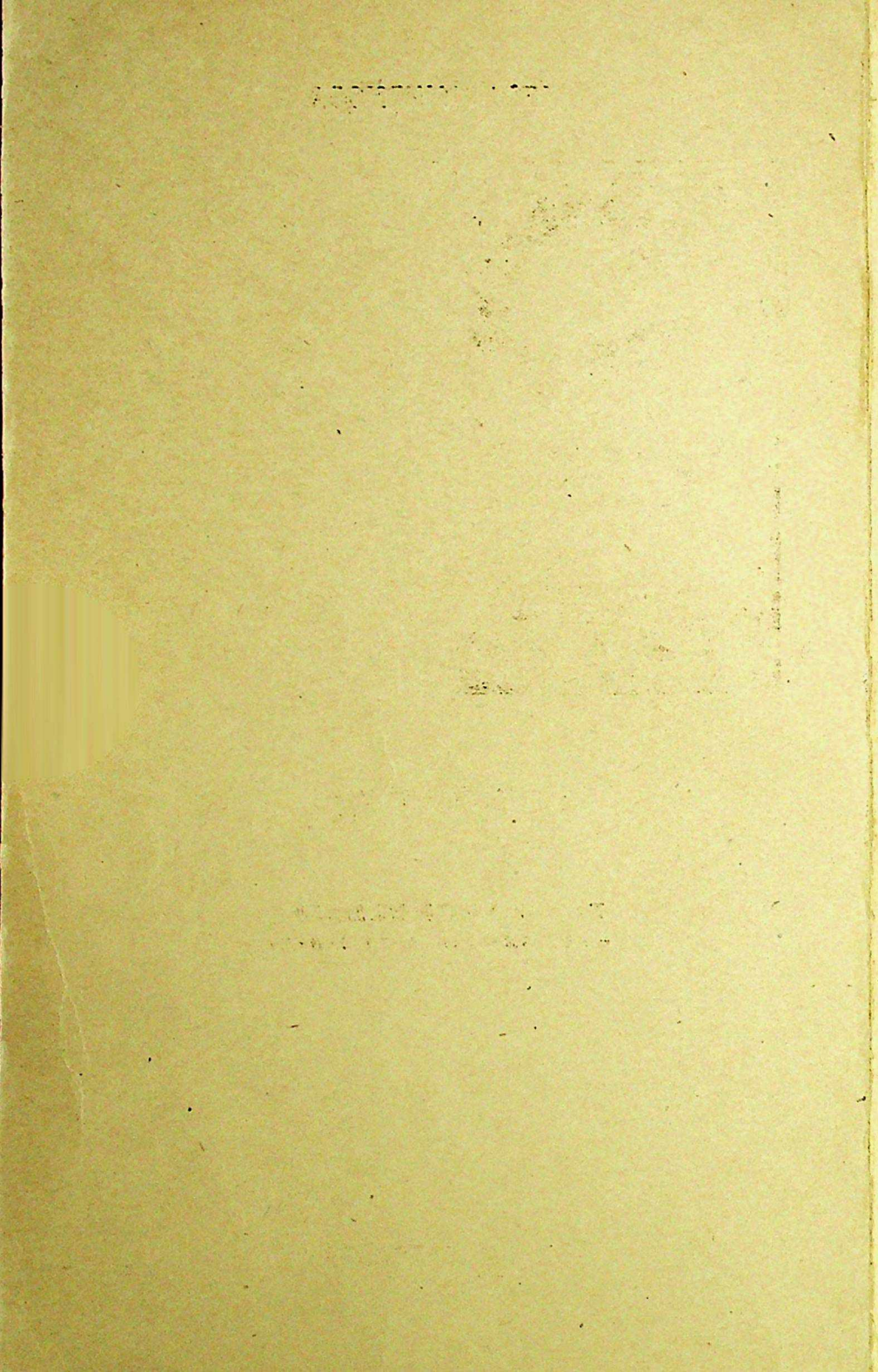

ՄՐ ՏԵՐԳՕ

*Դ. Կ. ՕՐԺՅՈՒՆԻԿԻԴԵՆ
ճիւրջլիւ տսկ ռասկազմս*

ՃԱԼՄԳ ԳՕՏԻԶԴԱԹ
ՁԼՏ — 1941

ВЕРА СМИРНОВА

ҮР СЕРГО

Г. К. ОРДЖОНИКИДЗЕН
джиргалин туск рассказмуд

Хальмг Госиздат
Элст—1941.

Г А Р Г.

Төрлгын	3
Багъдан	5
Школур, хаалгъдан	7
Жандарм Григорий Орджоникидзегъяр сонъмсджана	10
Түрүн арест	12
Хаана бәрәнд	16
Сибирьт	21
Серго Ленинлә харгъв	26
Чрезвычайн комиссар	30
Уулмуд деегүр	31
Онъгъцар тенъге гатллгын	33
Серго фронтд	37
Азербайджана сулдхач	40
Бички күүкдин иньг	44
Промышленностин командарм	47
Ик зүрки	53
1917 джилин, февралин 18-лә	60
Амтн төрүц мартхн уга	62

Багъ болн дундин наста күүкдт.

322185

Редактор Г. Шалбуров
 Тех. редактор П. Швачко.
 Корректор Г. М. Ялматаев

Сдано в набор 31/1-1941 г. Подписано к печати 7/III-1941 г. Бум. 60X92^{1/2} см. Печ. лист 4. У.-а.-л. 2^{1/2} с. Знаков в печ. листе 36.000. Тираж 4.150. Заказ №-057.

ЛС1180. Типография № 1 НКМП, — КАССР, г. Элиста

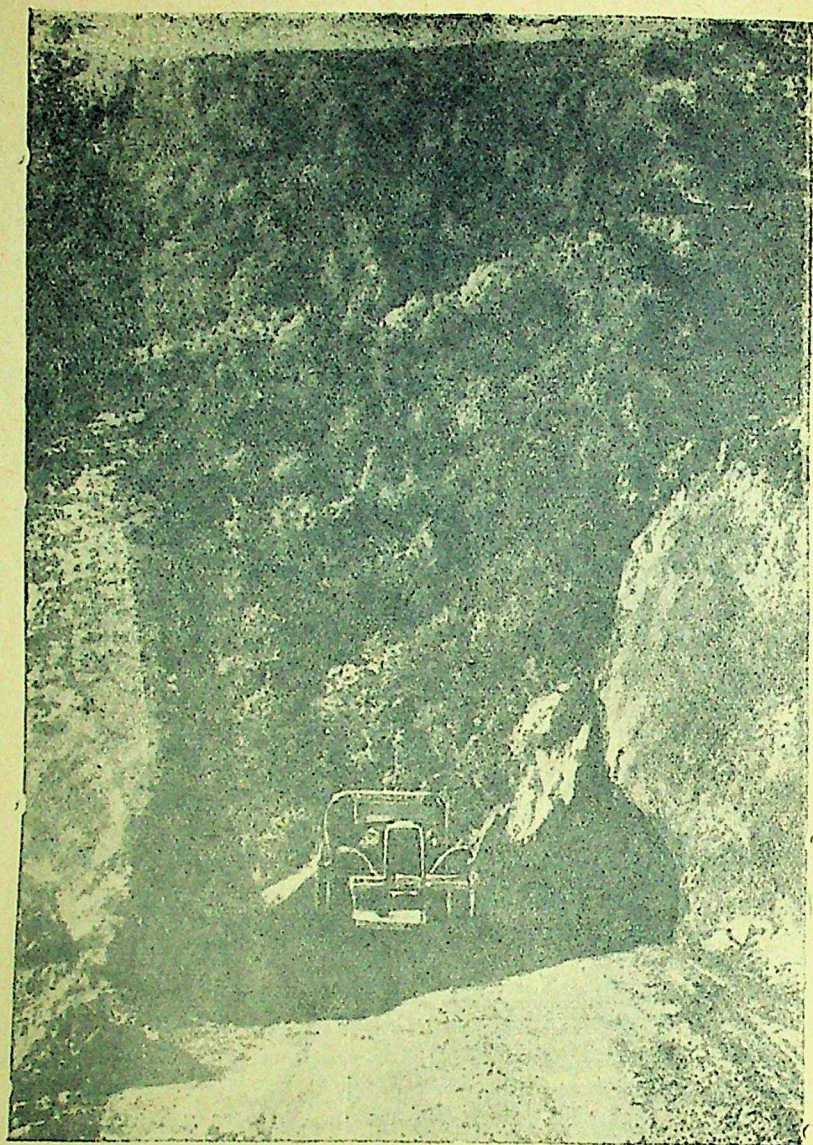
ТӨРЛГҮН.

Кавказд, Грузийд, Гореша гидг бичкн селән бәәнә. Түрүг уулмуд эргүләд бәәнә. Уулмудин ташунь нигт маштг моддар зерлг өвсн болн цецгәсәр бүркәтә. Деер тенъгрин наад бийд, данъгин цасар бүркәтә уулмудин орас гилвкднә. Уулмудас киитн болн цевр усн гүүнә.

Кесг джил хооран эн селәнә захд ик биш кукурузин тег билә. Уулин дор, темснә сад дотр грузинск газр хагълачин маштг сакля-угата гер зогсджала.

Ора намрар, 1886 джил эн герт сергмджтә дуд джинънв. Сән өдр болджана: горешск бәәрн күн Орджоникидзе Константинәгъәс көвүн гарч. Шин төрсн көвүн эврәннъ өлгәдән әмтәхн нөөрәр унтад кевтнә, түүнә төрл саднь болн эцкиннъ үр өнъгнъ көвүг ирдж хәләлдәд, инәмсгддж иигдж келцхәнә:

Сергон төрсн, Гореша селä ордг хаалгъ.

— Орчлнъ деер менд йов.

— Мана уулин голмуд хәрү гүүтл, менд амулнъ бол!

Түүнә экиннъ ач күүкн бичкн—Кация цугаснъ икәр байрлдж, өдрин дуусн гилтә көвүг теврдж оралдад, Серго гидж нерәдв. Төрсн улсин нер орулдг дегтрт Григорий гидж бичгдсн болдг болв чигн, Гореша селәнә улс цугъар Серго гидж дуудцхадг билә.

Цуг наснаннъ туршд, гер бүлднъ, партыд болн орнуттт бәәх әмтин өөрхн улснъ тунъг тингдж темдглдж келцхадг билә.

Тингдж тунүг Сталин келдг билә.

БАГЪДАН.

Бичкн Серго гемтә билә. Эцсн, номгын, төрүн чидл уга гилтә, күндәр әмсхәд орн деер кевтдг билә.

Тер кесг долан хонгт кевтджәнә: тер скарлатинәр гемтлә, тер джилмүдт угатә грузинск селәдәр эн гемәс бичкн күүкд хорла. Түүнә хоолднъ шарх гарад, көвүн үг келдж чадад, хот иддж чадад, бүтәд бәәв.

Горешд больниц чигн, эмч чигн уга билә. Удгын эмгн ирәд, гемтә көвүнә толгъа деер бурджнънджагъад, толгъагъан зәәлчкәд йовдж одв.

Көвүн улм му болад ирв.

Эка—гидг гагъань орнаннъ өөр ууләд сууна. Серго өнчн билә. Тунүг зуг күсдундур сарта бәәтлнъ экнъ өнъгрдж одла. Онъгрхиннъ өмн эврәннъ Эка гидг дү күүкән дууддж авад келв:

— Би үкджәнәв. Чамд эврәннъ бичкн үрән даалгъджанав. Чи тунүг асрад өскх зөвтәч. Чамд ик түрү болхинъ медә бәәнәв, болв тунүг күүнә гарт бичә өг.

— Гагъань Эка Тавзарашвили эгчиннъ даалгъвр күцәв. Ончн көвүг бийдән авад, асрад өскв. Тер түүнә йоста экләнъ әдл болв.

Сергог өсәд ирхләнъ, эцкнъ тунүг эврәннъ гертән бәәлгъхәр седв. Болв көвүн Эка гагъагъасн гархар седсн уга.

Өдрин дуусн эцкиннь герт бээджэгъад, йилгъл уга асхиднь гагъа талан гүүгъад йовдж оддг билә,—тенд түүнд сән болдмн.

Дәкәд тер өөрхн бәәх селәнд школд орад, тендән бәәгъад бәәдмн, болв цуг каникулмудан эврәннь дурта гагъандан ирдж өнъгрүлдмн.

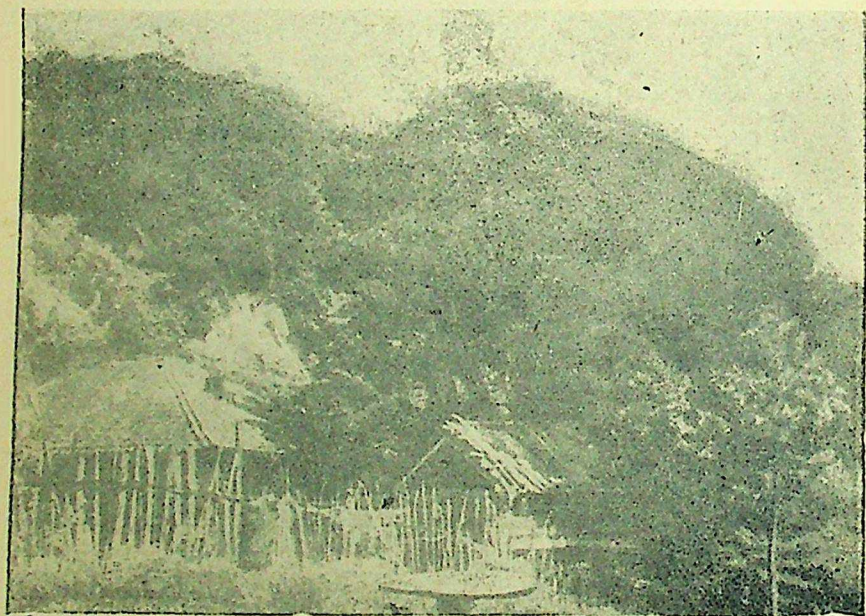
Гемтхләнь тунүг бас гагъа талнь авч ирдмн, тегәд тер мел гал болсн халута кәндрл уга, үкхин наад бийәр кевтснь тер.

Гагъа Экань гашута нольмсан асхад бәäv.

Нам джиргъл үүнә өмн өргн хаалгъ сексн болхла яяхв? Инм эрт үүнд үкдж болдв?

Эка гагъаннь бичкн күүкн Кация байрлад, адгьсн гүүдж ирв.

— Мана өөр бәәсн күүкд күн келнә,—гидж адгъад шимлдв, — хоолиннь шархинь хагълхла, мана Серго эдгх гинә...

Гореша селәнд, Сергон төрсн гер.

Болв Эка зуг гарарн дайль: кен меджкәнә, ягъдж кехинь?

Гентки көвүн көндрв, чидлән гаргъдж өндәгъәд, орн деерән суув.

— Ягъджанач Серго, сәәхн иньг минь!—гигъәд гагъань гүүв.

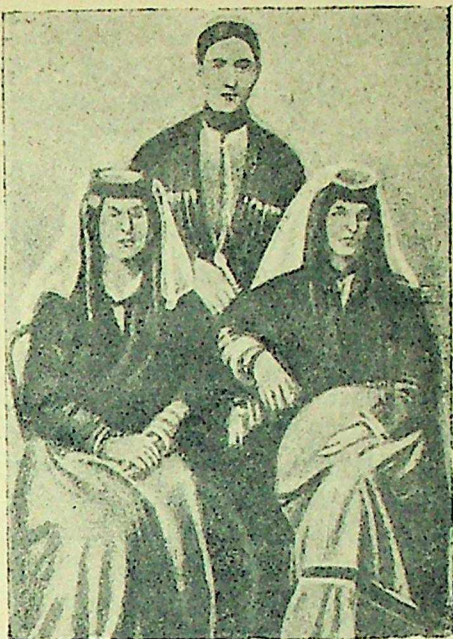
Болв көвүн түнүг зүн гарарн зааглькад, нүдән аньчкад, бәәси чидләрн хургъан амндан дүрв. Хооласнь цусн хагдад гарв. Шархнь хагърв. Серго гүүнәр әмсхлдж, агъар книлв, нүднь сергәд одв.

Гагъа Экань күүктәгъән байрлад, түнүг эргдж гүүлдв.

Тер цәәдж одсн чирәтә, эрс түшәд, ховдгар әмсхәд, байртагъар инәмсәд бәәнә.

Сергог эдгснә хөөинь, гагъань Эка хаджудк улстан келдг билә:

Тавта юмн,—мини Серго—бийнь бийән эмнчкв. Өсәд ик болхларн эмч болн гиджәх кевтә.

Сергон экнь Епросия, эцкнь Константин болн гагъань Тавзарашвили (барун таласнь зүн талнь)

ШКОЛУР, ХААЛГЪДАН

Уулин хаалгъар Горешәс Хорагоули тал теглг нургъта, хар нүдтә, атхр үстә көвүн йовна. Дегтрмүдтә сумкнь нургън деернь үүрәтә, йовн йовдж эрднь шишән гуйрин хүүрә лепешк идәд чиләдж йовна.

Серго Орджоникидзе арви хойр нас орджала, Горешд, чонджд зуг эклцин школ билә, тенд умшдг бичдг болн эс медгддг мөргүлин ном чееджәр дасхдг билә. Серго нарта делкә дееркиг цугтнь медхәр седдг билә.

Болв горешск угатä газр хагълачин көвүнд сургъуль сурхд дегд үнтä билä. Эцкиннь газр олз багъар өгдг билä. Эрднь шишянь шин ургъц күртл күрдг уга билä,— гер бұлнь харгънхин наагъар бääдмн. Эцкнь кесг сардан гертән бäl уга марганцев рудник тал Чиатур орад— мөнъг олхар йовдж одмн.

Горешск школ чилäхләнь Сергог Хашури гидг станц деер бääсн железнодорожн училищд өгв, болв дарунь гилтä сургъулән хайх үүл харгъв. Тер хөөт экдән герин көдлмштнь болн тәрәнä көдлмштнь нөкд болх болдж гарв.

Сән седклтä күн олдв, Хоби гидг газрт бääсн школин толгъач багш, эн билгтä көвүг хармнад, би талан, сургъхар авв. Түнтä хамдан Серго Хорагоули тал одв.

Эн газр Горешас нег цөөкн километрт бääдг билä. Долан хонг болгън, сән өдрин өмн, хорагоульск хойр классн (двухклассн) училищин сургъульч Григорий Орджоникидзе йовгъар Гореша ордж герадән хәрäd, сән өдрин хөөн (понедельниклä) хәрү ирдмн. Хаврин мин эн өрүн эн хаалгъар тер байртагъар йовдж йовла.

Көлärн чолуд цокад хотхруп орулад, эвтä кевәр шовуд дурадж ишкрд йовн йовдж, дарунь училищән чилгäгъäd, гагъа Экан эцким үгдән орулдж Тифлис тал ямаран болв чигн нег сән школд илгätхä гидж сурнав гидж ухалдж йовла.

Бархлзсн хар үүлн уулин ора деер кевтлä. Ик хөөнä арсн мет, үүлн икдäд, äмд юмн мет көндрäд, генткн уулин ташугъар доргшан буугъад нариг халхлв.

Шовуд тагчг болв, хаалгъар салькн үлэгъäd, көвүнä махла нискв.

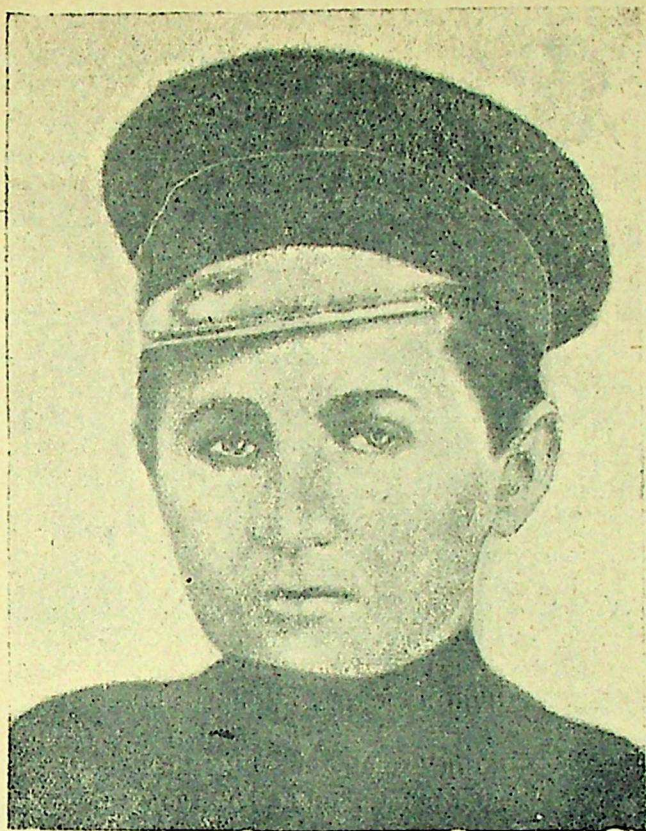
Серго ормлзв. Утан мет үүлн йир өөрхн толгъа деернь бääсн болдж медгдв.

Адгъх кергтä билä. Хүүтä хур, огътргъун дун уулмуд дунд äämшгтä.

Махлагъан батлад, көмсг күртлән дардж өмсäд, адгъв.

Генткн, хаалгънн хаджуд, чагчм хад чолуна дор, нигт кустарник дотр утар татсн, элджиньнин му дун сонъсгдв.

Серго—школьник.

Мя чамд, төөрдж одчад ааджана—гидж иначкад,
Серго овси-шарлджнас бярэд доргшан буув.

Цөөкн минут болсна хөөн, джолачин модар цокснас
сээтр эдгэд уга гилгр күзүтә, бичкн бор элджнъниг деесәр
көтлсн, дакад тер хаалгъ деерән ирв.

Минь тер цаглань огътргъун дун гарад—газр чич-
рәд, уулмуд дääвлцхәсн болад одв.

Шулугъар нааран--гидж көвүн хääкрәд, хаалгъар
элджнънан чирв. Уулмудин цуг ущельмудинь, цуг нүкдинь
ән меддг билә, ташу эргхлә уулд ик биш нүкн—бичкн

пишер бääхинь эн бас меддг билä, нег юмн тунуг тöör-
сн улст гидж кесн мет.

Нүкнд орсн дарунь гилтä, чанъгъ салькта хур асхв.
Хурин усн ущельмудар адгъдж гүүлдв. Көвүн, усн ягъдж
бички-бички чолуд авч йовхинь, нег бички модн ягъдж
хамхрдж доргшан унад, хотхрур урсад орсинь үзв.
Тенъгрүр хäläхд дегд äамшгтä билä.

Бор элджнън чичрäd, көвүнäs харслт хäädжäh мет,
хамрарн гаринь худрад бääнä. Көвүн түүнä ут джөөлкн
чикнäsнь татад бääнä.

Я, йир ут чиктä äамтхä элмр. Хälälчн, чилдж одвш...
Хälälчн тер нарн гарч одв... Эндр чи ман хойрт күртнä,
чамд эзнäсчн, нанд багшасм.

Тиигäd көвүн элджнънин делäснь шүүрч авад, нургън
деернь гарад мордчкв.

Альков, хәрүгъим өглч, би чамаг äамшгäs татдж
авлав, ода чи нанд дөнъ бол... Уралан!

ЖАНДАРМ ГРИГОРИЙ ОРДЖОНИКИДЗЕГЪАР СОНЬМСДЖАНА.

1905 джилин зунин эклцär тифлисск балгъсна боль-
ницин фельдшерск школд жандарм ирв.

Школд ном чилдж одсн, сургъульчнр хäрдж одцха-
ла. Сүл болдж, сүл чилäджäh классин сургъульчнр, шин-
кән диплом авцхасн—багъ эмчнр школас гарцхав. Шко-
лин пансионд ганцхн көгшн багш үлдв.

Жандарм түүнäs сурв:

— Григорий Орджоникидзе танад сурчалу?

— Э, терти мини сургъульчнрин негнь, тер эн джил
школ чилäv.

— Та тунуг сäänär меднт?

— Э, би сäänär тунуг меднäv. Йир сән багъ күн—
гидж багш келв.

1900 джил намрар, 14-тä, болгъамджта ик нүдтä, селәнä
көвүн түрүн болдж больничн школд ирснä тускар багш
келв. Тунуг Тифлиси элг-саддуднь авч ирлä. Түүнä өмнхн
эцкнь öнъгрв. Көвүн öнчн билä. Түрүлäd тер төрлмүдтән
бääлä, дакад дарунь гилтä школин пансионд бääлгъгдлä.

Тер сәәнәр сурдг билә, цугарнь соньмсдж, икәр утмшдг билә.

— Э-э,—гидж жандарм келв.—Альдас тер дегтрмүд авдг билә?

— Мана школин библиотек түүнд уданд күрсн уга.—Таньдг улсасн авдг бәәсн болх—гидж багш цәәлгъв...

— Э... таньдг улсасн,—гидж жандарм сагрхв. Кенлә икәр таньл билә тер?

— Э, түүндтн нәәджнр дала. Тер йир ни, сергльнъ, сән гидг үр.

— Тиим болджана! — гидж жандарм келв.

Григорий Орджоникидзе—болгъамджта, чик сонъ-сврта көвүн, кемрджән тер цааранднь номан сурсн болхинь, сән гидг врач болдж гарх билә—гидж багшнь иткүлв.

Болв эн цуг магтлгън жандармд таасгдсн уга.

— Та тер йир сән гинәт... Юнъгад манд түүнәнтн тускар талдан зәнъг бәәнә тегәд?.. Аюднь келчклтн, ода тунүг альд бәәхинь медхшти?

Багш генткн, нег дәкдж эврәннь дер дорасн прокламац олдж авсан санв. Школд революционн кружок билә. Гриша тунүнд орлсн уга гидж санхд хату билә...

Ягъад жандарм багъ эмчәр соньмсджасинь багш медв.

Тертн эндү гидж багш жандармд иткүлв. Григорий Орджоникидзе кезә чигн үзмдж болм сән көвүн билә. Талдан юм түүнә тускар би танд келдж өгч чадш угав... Уга би медхшв, ода тер альд бәәхинь... Менд бәәтн!

Удл уга түүнә хөөннь, жандарм багшас сурлгъ авчатл, Батум балгъснд, чонджин хаша дотр, чолун хаацин ца батумск көдлмшчнр сөөгъин нуувчин хургт цуглр-джацхала.

Эн хургт Тифлисәс шинкән ирсн, арвн йиста революционер ирв. Тернь хар нүдтә, атхр үстә сергльнъ болн келмрч баахн көвүн билә. Тер ханци дотран бичкн дегтр авч ирәд, тунүгән көдлмшчнрт умшдж өгчәнә.

Тер дегтринь Кавказин көдлмшчнрин сән таньл' грузинск баахн большевик Иосиф Джугашвили—Сталин бичлә.

Түнүгинь „үр Серго умшджала“, — тингдж Григорий Орджоникидзег партъд нерәддг билә.

Тер хол болн харнъгъу джилмүдт хаана Россий олт амтнә түүрм билә. Орс хаана, — йосна гарт, — орс амтнд ик түрү билә, грузинмүдт, осетинмүдт, ингушмудт болн Кавказин талдан амтнд түүнәс ик түрү билә.

Эн хату цагт грузинск амтн сулдхврин болн олт күч-көлсч амтнә джиргълин төлә чидлән өгсн кесг улс өсклә.

Тер улсин негнь үр Серго билә.

ТҮРҮН АРЕСТ.

Январь сарин шуургъта сө, усна көвәд, гудаутск портин өөр, загъсчин онъгъц зогсхар седәд, кесгән эргв.

Иим цагла йирдән Хар тенъгсд ик, галв сальки болдмн, эн сө галв сальки онъгъциг чивәчки алдв. Түн деер күнд яршгуд ачата билә, дакад деернь, түүнд йовсн улс цугъар загъсчнр биш билә.

Өдрин гегән газрт унад, өр цәәхин алднд, онъгъц Бомборы гидг селәнд өбрдәд, көвәд нег кү гаргъчкад, дакад тенъгсүр йовдж одв. Тер күн дөт хаалгъар Гудаут орад гарв.

Эн гудаутск баахн эмч Григорий Орджоникидзе билә.

Зуг негл цөөкн сард Гудаутд бәәгъәд, больницд көдлснәнн хөөн цуг портмудин грузчикүд, складмудин көдлмшчнр болн өөрхн бәәх селәдин крестьянмуд түнүг сәәнәр таныцхадг болв.

1905-гч джил билә. Эн үүмәтә болн алдршсн джилд Российд түрүн революц эклв.

Цуг орн-нутгар бослгън болв. Крестьянмуд помещикүдин өлг-эд шаталдад, даджрджасн улсан алдв. Көдлмшчнр көдлмшән хайлдад, гартан бу авлдж уульн-цд гарлдв. Фабрик болн заводмуд көдлджәцхәхш, поезд-мүд йовджацхәхш, телеграф тагчг. Дәәнә корабльмуд деер, матросмуд офицермүдиг уснд хаяд, харулдан улан туг өргцхәв.

Серго Орджоникидзе—фельдшерск школин сургъульч.

Амтн бийдән сулдхвр некджәцхәнә.

Хан аягъад, цуг сурджах юмсинь кӯцагдх гидж бичгдсн манифест (зар) барлтха гидж закв. Болв эннь хоосн мек билә. Иосндан болхла цаг зуур амт төвкнүләд, революционермүдиг бултдгинь уурулдж, полицд бәрүләд,—революц дархар седлә.

Ямаран аямшг харгъхинь медл уга, манифест гарснд байрлад, хааг итксн улс чигн олдв.

Болв цугъар тиим итклтә биш билә.

Гудаутд хаана манифестин туск зәнъг ирхлә, тер худл цаас умшхар базрт юмн сеткш уга олн амтн цуглрв.

Гентки больницин баахн эмч Григорий Орджоникдзе хозлг деер гарчкад, джинънсн дуугъар хәәкрв:

— Хаанд бичә иткцхәтн, үүрмүд. Хан амт меклхәр бәәнә. Олн амтн хан угагъар эврән залх зөвтә, хан кенд чигн керг уга, хан олн амтнә негдгч хортнь, хааг уга кехмн. Сулдхвран гартан буутагъар олхмн!

Эннь намрар билә. Дарунь хаана худл илткгдв.

Цуг орн-нутгар большевикүд хаанла ноолдх ноолда белдджәцхәнә.

Ўвлин түрүгъар газадин орнас кесг бу-селм Грузийд авч ирәд, нег сад дотр булчксн билә. Дарунь эн бу-селмнь кергтә болв.

Январин 6-нд, сө,—бүтү шуургън дотр гудаутск көдлмшчнр агсхар Серго үүрмүдтәгъән малтад авч ирв.

Гал өдрәр, дөрвн часин алднд, бомборск старшина, гертәсн гарад, тенъгс тал өмннь амтн эс йовджасн хаалгъар хоосн тергд йовдж йовсинь үзв. Тенъгст, усна көвәд эс таньдг онъгъц дәәвләд бәәнә.

Иирдән толгъачнртан сә үзгдхәр седәд бәәдг күн харлад, көвән харулд зәнъг өгхәр селәнә зах орад гүүв.

Дарунь нег ик отряд хазг старшинан заасн газр тал гарв.

Минь эн цаглань усна көвәд, адгълдад буулгълдджацхана. Күнд яршгуд онъгъцас көвән элсн деер гаргъглад секгддж одсн бәәцхәлә. Зәрмднь шулун хагддг винтовкс, зәрмднь патронмуд билә. Болв зөрмг революционермүдт авч ирсн зер-зевән авч гарх цол өгсн уга: Хазгуд эргүләд цевлчкв.

Хазгудин мөрдин туруна ә сонъсад, революционер-

мүд зәрм винтовкан элснд булад, бийснь усна көвәгъяр ургъсн бура—шарлджн заагур бултдж одцхав.

Серго өөрән гурвн үүртәгъән тергн деер суугъад, хаалгъ тал гархар седдж йовцхала. Ачлгъ буулгъсн газрасн тавн зун ишкм күцс йовл уга хазгудла харгъад, аргъ уга зогсх зөвтә болв. Хазгуд тедниг эргүлдж авад, тергинь негджәд, занч дорас кесг зер-зев олдж авв.

Тингәд хазгуд усна көвә негджәд, большевикүдин күцс эс бултулдж чадсн яршгта винтовкс, патронмуд олдж авцхав.

Серго боли түүнә үүрмүднъ бәрглв.

Бәргдсн улс мел юм келдж өгл уга гөрдәд, хазгудас тәвти гив. Тедн юмн сонъсдж болш уга ут туудж келв. Геедрсн үкр хәәдж йовад, усна көвәд буулгъад хайчксн зер-зев үзввдн, тингәд йовдж йовсн эмчин тергн деер суугъад, гудаутск толгъачирт зәнъг өгхәр йовлавдн.

Болв хазгуд тедниг сонъсджаццахмн уга. Тиигхләнь эдн, йилгъл уга оln әмти таниг цокдж хамхлад, маниг

1907-гч джил Бакуд маевкла үр Орджоникидзег бәрлгън.
(Зурач Арутюна Аюяна зургас)

Серго түүрмд 1908 джилд.

сулдхх гидж аалгъцхäv. Толгъачнр аалдäд бäргдсн улсиг Гудаутд бäалгъхär седсн уга.

Тер тергн дээрән Серго үүрмүдтэгъән күлгдсн джирн хазгар Афонд күргүлгдв, тендäсн баркасд тенгсär Сухумд—түүрмд күргүлгдв.

Кесг сард Серго решоткин ца суув. Түүнä заргъ кегдх зөвтä билä. Болв Серго заргъ күлäдж чадсн уга, Тифлис ордж зулв.

Тифлист Орджоникидзе Сталинлä таньлдв.

Женск нег училищин харнэгъу, подвалд, большевистск газетин редакци бийән дегтрмүд болн газетмүдär дарата бичкähән öрд түрүн болдж эн хойр күн гаргъв.

Тер öдрäs авг теднä үүрлггн эклв.

ХААНА БÄРÄНД.

Хаана түүрмсн нег ик аамшгтä гисн Шлиссельбургск шивä болдм.

Крепость арл деер зогсджала. Ладожск нуурин киитн усн чолута көвä цокна; öндр чолун эрсмүд арлин көвä эргдж бäәнä, маштг үүдн хооридн харулчин цоохр будж болн цоохр столб зогсджана.

Харулч бийән хөөнä арсн девлär цуглдж: арл деер салькта, чииктä, мөстä, тагчг дүнъ дүлä болснас мөнъкänd киитн болна.

Хуучна цагт эн крепостиг болн цуг Шлиссельбургиг орс äмтн „Ключ-города“—гидж нерäддмн. Түүнä хөөнн

хаана жандармс, эврәннь äмтид сулдхвр хäädж йовсн революционермүдиг батар хаав.

Крепостин корпусмудас негиднь, көвкгр өрктä бичкн камерт гурвн джилин туршарт Серго Орджоникидзе суула.

Түнүг түрүн бärгдснäs нааран Шлиссельбургск ши-вäd суулгьтл зургъан джил үлү талан болв.

Эн үүмätä болн нүүлгьтä джилмүд билä.

Орсин түрүн революц күүчгдснä хөөн Серго үр Сталинтä хоюри Бакун нефтяной салгудин көдлмшчнр дунд нуувчин революционн көдлмш келä.

Кесг дäкдж тер бärгдлä, заргъла харгъла, нам Сибирьт чигн туугдад, Потоскуй селänd одла.

Альков—Потоскуй орлчн—тенд невчк (потоскуй) гейүрш—гидж хаана нөкцлмүд даджрдмн.

Болв Серго гейүрхдän дурго билä. Тер, тендäсн зулдж гарад, Персий орв, тенд шахла (хаанла) ноолдсн персидск угатьнрин ноолданд орлцад, тер ноолдаг толгъалдж түрүнднь йовв.

Французск келär нег чигн үг медлг уга бийнь, тер Парижд ирäd, Лениниг хäädж олдж авад, балгъсна захд Лонжюмод бääсн ленинск партийн школин болгъамджста сургъульчнрин негнь болв.

Дакад Ленин түнүнд кесг орс балгъсд эргдж йовад, большевикүдиг конференц белдх даалгъвр өгäd йовуув. Серго нуувчинär Киев, Екатеринослав, Харьков, Полтав балгъсдудар, Хар тенъгсин ик портмудар Одесса, Николаево болн Баку болн Тифлис эднд одад, Владимир Ильичин даалгъвриг итклтägъär күцäv.

1912 джилин эклцär Россияин үзг балгъснас, границин телтр Прага балгъснд большевикүд конференц цуглрцхав.

Эн конференц партин джиргьлд ик чинртä билä. Кесг джил большевикүд, көдлмшчнрин керг солäd, революционн көдлмшт хорлтан күргджäsн меньшевикүдлä ноолджаснь эн.

Прагт болсн конференц большевикүд меньшевикүдиг партäs көөлä.

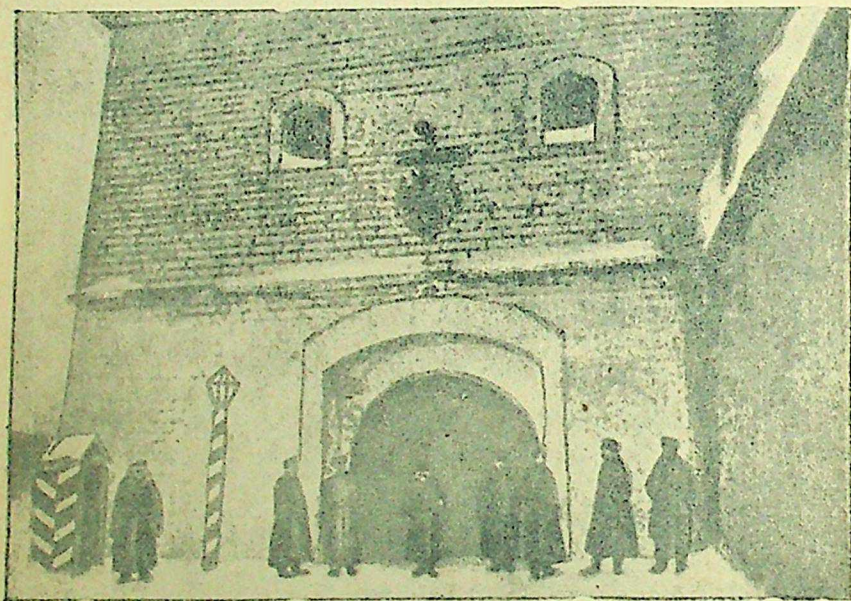

Серго Пражск конференц орлад, Ленин Сталин хойрла хамдан большевистск партин Центральн Комитетд шиидгдлӓ.

Серго Российд хӓрӓ эргдж ирн, Вологда орад, тенд бӓрӓнд бӓӓсн Сталинд конференцин шиидвр кӓргдж ӓгв. Тӓӓндӓн цаг тӓдл уга Сталин бӓрӓнӓс зулад, цӓӓк хонсна хӓӓн, Орджоникидзетӓ хоюрн Бакуд ирв.

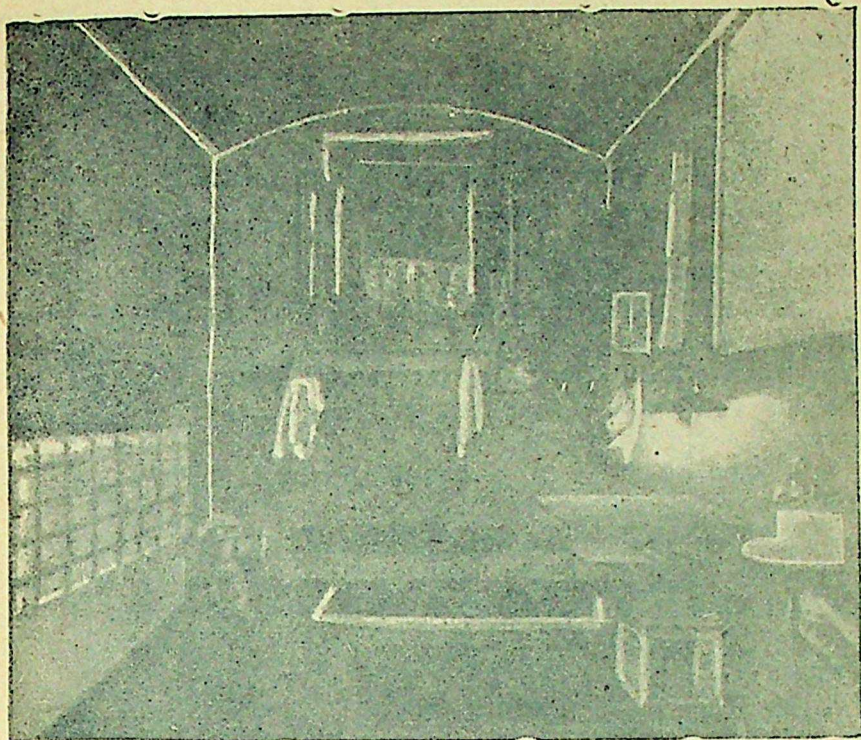
Партийн кӓдлмш дакад буслв. Нуувчин типографмудар революционн большевистск листовкс барлг-дад, цуг ик балгӓсдар кӓдлмшчирин нуувчин хург болад, заграницӓс большевикӓд хӓрӓ ирӓд, конференцин тускар цӓӓлгӓдмн.

Петербургт болх нег шин хургиг Серго кех зӓвтӓ билӓ. Болв тӓнӓг полиц кесгӓс нааран гетлӓ. Гетӓчир тӓнӓг нег балгӓснас нег балгӓснд кӓргӓд, негнӓс нег негнӓннь гарт ӓглӓд йовна. Тӓӓнӓ ирх ӓдр полицд суньгьугар зӓньглӓдлӓ.

Шлссельбургск крепость.

Серго Орджоникидзе суусн Шлиссельбургск крепостьд бӕӕсн камер.

1912 джилин апрелин 14-д Петербургин уульнд Серго бӕргдв.

Кесг сардан Петербургск тюрьмд тер суув; тӕӕнӕ заргънъ болад, гурви джил крепостьд суулгъх болн насн туршарт Сибирьт туухмн гисн шиидвр гарв.

Намрар бӕрӕнӕ улс зӕӕлг бичкн керм Петербургск Шлиссельбургск крепостьд Сергог авч ирв. Тӕнӕг „дегд ик ӕӕмшгтӕ кӕн“—гидж нерӕдӕд, чанъгъар бӕрхмн гицхӕдмн.

Серго ӕмн ӕзгин кӕн. Тер грузинск олн ӕмтнӕ, уулин цевр агъарт, солнътрсн нарнъ герлд ӕссн кӕн; тер олн ӕмтнӕ дуунд, шулун биид, шууглданд серглнъ кергт болн эврӕннъ тӕрсн Грузийдӕн ик дуртӕ билӕ, тӕнд эркӕн уга кӕндрлгън кергтӕ бӕӕсмн.

Түүрмин бички терзәр ар үзгин тенъгрин зуг бички тасрхань үзгдлмн.

Өмний сууси күн эрсәсн эрс күртлн ишкәд йовчкскн түүрмин чолун пол деегүр йовхас биш, нань йовдг аргъ уга.

Камерин эрсмүдн мөсн мет киитн билә; сууси күн чиигин үнрт икәр түрдмн. Серго гемтв; икәр дүләр-джәхән медв.

Тер сурвр бичв:

„Намаг петербургск түүрмин больниц тал чикән эмнүлхәр гаргътха—гидж сурджанав“.

Болв тунгиг больниц тал гаргъсн уга. „Дүлә болад үлдхв гидж аәджәхән“ нууджахшв—гидж элг-санидан бичдмн.

Серго эврәнн ирх цагин революционн кәдлмшин тускар сандмн.

Ахрхи прогулкин хоорнд наадк сууси улслагъан күүндхәр седлмн. Тер төләдн тунүг карцерт хаадмн; ямаран чигн дер-девскр уга чолун нар деер унтад, давсн уга хүүрә өдмг иддмн. Кәлмүдинь цус гаргътлн төмр чөдр зүүлгъдмн.

Болв түүнә залу цогц, зөрсн зөргиг түүрм хамхлдж чадсн уга. Тер мел түрү болджала, уудьврта болджала — гидж келдг уга. Цуг түүрмд бәәсн цагтан данъгин муурлт угагъар сургъуль сурад бәәдмн.

Шивәд бәәсн цагтн өггдсн Шлиссельбургск түүрмин тиизтә, хар клеенк гадрта, зузан тетрадь ода чигн бәәнә.

Тер тетрадьтән Серго ю кехән бичдж бийдән календарь кедж. Түүрмин библиотекәс сурдж авсн дегтр-мүдәсн бичәд авад бәәсн бүкл халх цаасд бәәлә.

Тер нарт делкән историй дасдж, Европейск орн-нутгудин эдл-ахуг Российин эдл-ахула дүнъцүләд,—таблицмүд кегәд, дала юм бичдмн. Шарлад бәәсн тетрадин цаасд деер, зәрм-зәрм газрмудн немш үгмүд харгъна—тер күүнә кел дасхар седджәсмн.

Нег дәкдж тер, греческ олт әмтнә төлә әмән өгсн англин алдр поэт Байрона биограф умшв. Тенъгсин кәвәд бәәх греческ бички балгъснд, походн палаткд, революционн отрядин ноолдачирин дунд поэт үкснә туск

расказиг зүрк догдлдж эврәннь тетрадьтән бичдж авв.

Чиигтә, киитн чолун түүрмд большевик Серго Орджоникидзе онъгрсн поэтин стихмүд давтад бәәдм:

Кемрджән багъ насан
                                әрвджджәхлә,
Аман, онъгәр ягъад
                                әрвлнәч?
Укл чини өмн,
                                тиигәд чи
Нертә кевәр, ноолданд үкдж
                                чадш угавч?

СИБИРЬТ.

Нигт ноосар бүркгдсн якутск хойр бичкн мөрн, цаста хаалгъар хонъхин ә гаргъдж хатрлдад йовна.

Ут хаалгъ көөдж, хаалгъин хойр амар өндр-өндрулан харгъа модн болн сибирск зерлг модд бәәнә.

Джолач—якут тергнә өмн бийд бөгчидж суугъад, хәәкрдж туугъад йовна. Киитн чанъгъ билә.

Йовудин ганц күн көндрл уга ишкә герин шугъуд сууна. Эн дуланар хувц үмсдж—көлинь бүрксн ут хар девл үмсдж, дакад деернь дах үмсдж. Цагъан хүрсх махлагъан манъна күртлән дарад үмсдж. Түүнә гундлта хойр ик хар нүднъ болн чирә хамрнь лавта эн газри биш, ик хол өмн үзгин күүгъинь медүлнә. Арсар гадрлсн модн яршг түүнә көл дорнь бәәнә.

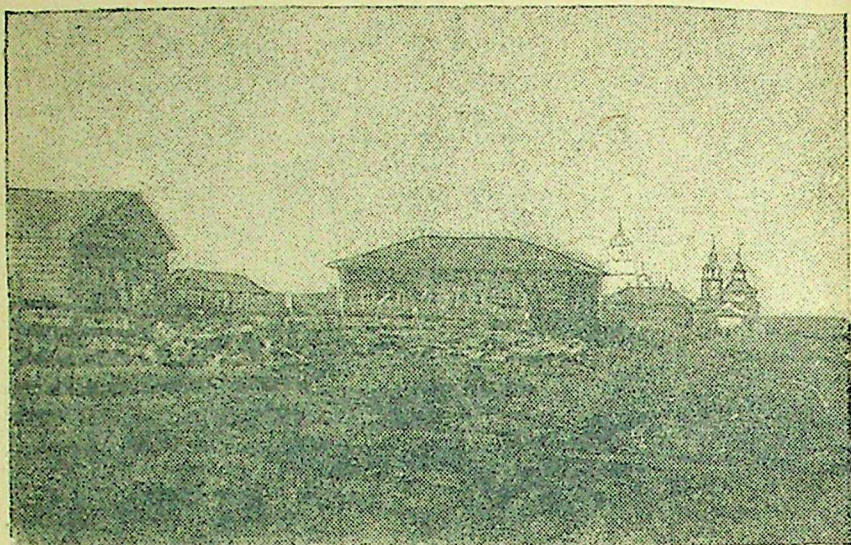
Эн туугддж йовх Серго Орджоникидзе билә.

1915 джил, намрар Шлиссельбургск шивәд суух соргнъ чилв. Түнүг түүрмәс гаргъдж „насьн турш тууврт“ Сибирь орулв.

Эврәннь тууврт одх газр күртлән джил шаху йовв. Хавр күртлнъ тер Иркутскд өөрхн Александровск түүрмд суугъад, зуг 1916 джилин апрель сарла Якутск тал йовулгдв.

Бәрәнә талдан улсла хамдан кесгтән бурәтск теегәр болн сибирск тайгагъар йовад, барджин трюмд чигн йовад, зуг зунарнь оч Якутскд күрв. Тиигхд Якутск

Сергон тууврт бääсн Покро ск селән.

деер туугдсн дөрвн зу шаху күн билә, тедн заагт кест большевикүд билә.

Сергог эмчин сургъульта төләдн якутск больницд үлдәтхә гидж тедн сурад үлдәлгъв. Болв Сергог ирснәс авн бәрәнә улс дунд—нуувчин хургуд болад, докладмуд болн зүткдән болад ирв, тиигәд толгъачирннь аагъад Якутскас йирн километрт бääх Покровск селә оруув.

Покровск больницд Серго эмчәр зургъан сар көдл-джәснъ эн. Дару-дарунь якутск селәд, нутгуд эргәд, эргндән тавн зу шаху километрт бääх гемтә якутмуд эмндмн.

Больницин врач Покровскд данъгин бääдмн биш, тунүг хойр эмч (фельдшер) сольдмн.

Эргмдән түрү зовлнъ ик, аамшгтә гемс—волчанка, көшә йовад бичкн күүкд үклдәд, сохрллад бääцхәдмн. Серго ик шунмгъагъар гемтә күүкдлә ораддмн. Зәрмдән ямаран чигн угатә улсд ирсн цагтан эврәннь эмнджәх бичкн күүкдән бийнъ угъамдмн. Эс гидж күнд гемтә күүкдиг эврәннь девлдән орадж авад, Покровскд авч олад, больницд орулдж хәләдмн.

Эки түрүндән Покровск күүкд сибирякүдт дасгдад уга түүнә бәәдләс аадмн.—Түнүг үзсн цагтан циигн—гидж дуудчкад, бултдж одцхадмн. Болв дарунь гилтә түнд өөрддж танәд, дурлдг болцхав.

Тер серглинъ, цагъан седклтә юмн болдмн, тиигәд чигн түнд эмнүлхд аамшг уга болдмн. Тер кесг сонън наад ухалдж гаргъад, эврәннь одсн кесг оln тал-талдан орн-нутгудин тускар сонъмджта тууджмуд келәд, Грузәс элгн саднаси белг авхларн эврәннь бички нәәджиран әмтәхн янъгъгин колбасгсар тоодмн.

Бички күүкдт түүнә дасгдад уга нер келхд ик түрү болдмн, тиигәд тедн шуд—„Грузя“—гидж дууддмн.

Серго ик сәәнәр покровскин багш, баахн күүки Зинаида Гавриловна таньлдв. Серго түнд эврәннь тускар болн эврәннь ухана тускар цугинь келв. Хөбөннь тернь түүнә гергнь болад, наснь туршарт бәәх өөрхн үүрнь болв. Түүнә бәрәнд зовлиңд орлцдж гиигрүлхәр икәр зүткдмн. Холд гарал йовсн цагтнь, өмн үзгин дулан газртн күүнд сибирск киитн му болхинь медәд, икәр ордж хувцлдмн. Тер энъкрллгънь ямаран чигн девләс сәәнәр халулдмн.

Өмннь хаалгъ деер нег юмн харлад бәәнә—нег юмн өмнәснь зөрлцәд аашна. Тернь тер газрин стражник билә.

— Өөрддж ирәд—кен йовдж йовна?—гидж хәәкрв.

— Пельсер—гидж шилврәр ишкә гер тал заагъад якут келв.

— А, покровск эмч. Менд!

— Менд!—гидж Серго келв.—Ямаран зәнъг бәәнә?

— Зәнъг эрки чинртә, — гидж мөртә күн өөрддж ирәд: Петроградт сән биш—гидж аргъул келв.

— Юн болдж?

— Хан ширәгъәсн буудж гинә. Болв сәәнәр медгдәд уга. Толгъачнарас үүнә тускар ямаран чигн закон уга.

Болв Серго цааранднь давулдж сурсн уга. Уүмджәгъад стражниклә мендлчкәд, мөрдән бәәсн чидләрн туутха гидж джолачдан келв.

Серго ик байрта хәрү Покровск орад хурдлулв.

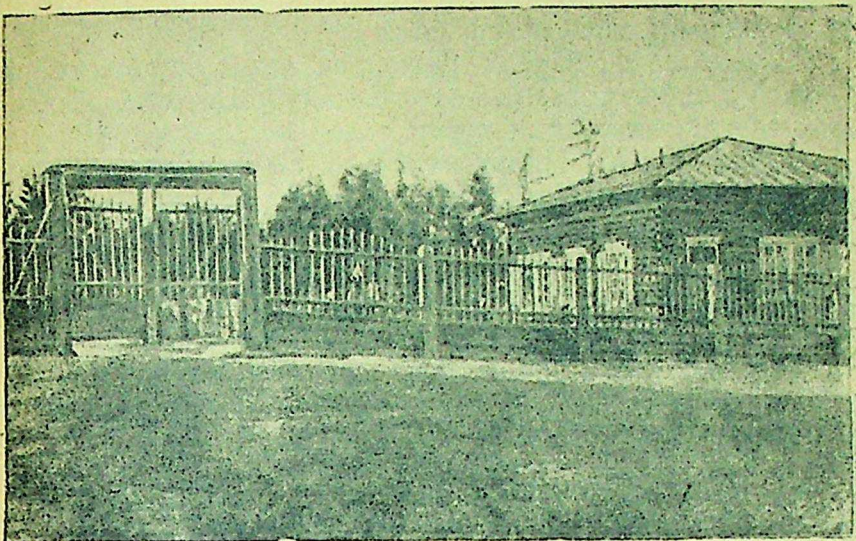
Цуг хаалгъин туршарт тер дуулад, джолачиг теврәд,

Ўр Серго якутск бәрәнд.

Орджоникидзе бэрэнд бääхдэн көдлджэсн Покровск
больницин гер.

чаньгыар ту гигъад сурад йовв. Тедн өдрин зун кило-
метр кегъад йовв.

Хойрдгч өдртэн тедн Покровскд өөрддж йовла.
Селәнә захд лавкин өөр әмти хәрглдәд бääцхәнә. Серго
ишкә герәс гәрәддж гарад, әмти дотр орчкад революц
эклснә тускар келв. Тер нам бийән сул гидж санв. Да-
кад школд гүүдж орад, хувцан тәәлл уга дахтагъан,
девлтәгъан герт бääсн улсиг теврв.

— Ура! Революций!—гидж хääкрд, Зинаида Гаври-
ловниг, түүнә экинъ боли көгшн якутк—сторож эмгиг
теврәд үмсв.

— Түнүг авч йовсн джолачнъ тун тал болгъамдж-
тагыар хәләджәгъад, аргъулхан келв:

— Мана эмч адрджах кевтә: цуг хаалгъдан чанъ-
гыар хääкрд дуулад йовла. Эс гидж соктлан әрк уудж
кевтә.

Серго бичкн күүкд мет тачкндж инәгъад, байрлад
бääв. Тер асхндан почтин мөрд көлсләж авад, Якутск
орад йовдж одв. Якутск бәрәнә улс Петроградас „эклә-

тгъан харгъх зөв өггдв"—гидж сунгъуг авцхав. Тернь революц эклв гисн темдг билä.

Серго наадк бärәнä улстагъан хаана чиновникүдиг Якутскас көөдж гаргъад, революционн йосн тогдхд белдвр кев. Якутск угатынрин түрүн съезд кегдв.

Болв уданар Сибирьт үлдджд чадсн уга. Большевистск ЦК-н член түүнд Петроград тал адгъх кергтä болв.

Майин сүүлär ик керм Покровск селänd зогсв. Керм деер Якутскд бäйсн бärәнä улс цуг гертä бұлтагъан йовцхала. Тедн Россий тал хäрджд йовцхана. Теднлä хамдан Серго Зинаида Гавриловнта хоюрн йовла.

— Менд бä, тууврин орн нутг! Российск алдр революц менд болтха! Нарт делкäd революц менд болтха!—гидж Серго Сибирьлä мендлдж гарв.

СЕРГО ЛЕНИНЛÄ ХАРГЪВ.

1917 джил июль сарин сүүлär нег өрүгъär Серго гертäсн гарчагъад, Зинаида Гавриловнд келв:

— Тавн часла ирхв. Хамдан оч хот уухмн. Сар хонг мärән, революционн Петроградт ирснäs нааран, Серго öрүн болгън көдлмшчнрин район, заводмуд, казарм орад хургуд болн митингүд кедмн.

Хан бärгдäd Сибирь орулгдла. Орн-нутгиг Времени правительств залджала, болв тер правительствд көдлмшч крестьян улсас күн уга билä, эн баячудин правительств бäйсн.

Цуг Российин көдлмшчнр, салдсмуд болн крестьян-муд эврәнн совет бүрдäv. Большевикүд альднъ болв чигн Времени правительствлä ноолдв. Öдр болгън бу-селмән авсн, дäänd хүврм ноолдан болад бääv.

Времени правительств большевикүдиг хуурулхар бäәнä, юнкермүд болн офицермүд балгъс эргджд йовад, большевистск цуг вождынриг бärхär бäәнä гисн зангъ Петроградар тарв.

Тегäd тер учрар Сергог ирнäv гисн цаглагъан—тави часла эс ирсиднъ Зинаида Гавриловна алнъ болад үүмäd бääv. Тер нам зургъан чигн, нäамн чигн, арвн часла чигн ирсн уга.

Дегд икәр аячкәд, тер йовад хәәхәр седв; болв ора болдж одв, дакад деернь балгъс муугъар таньдг билә, нам Серго альд бәәхнь темдг уга.

„Бәрчксн“—гидж санчкад, нүдән харгъулдж чадад бәäv.

Тер цаглань Серго дачин поездг Финляндск хаалгъар йовдж йовла. Одрәр тер Сталинлә харгъад, нуувчин даалгъвр авла. Керг адгъмта боли нуувчин билә,—тегәд чигн йовджахан гергидән келдж чадсн уга.

Сестрорецкд өөрхн, Разлив гидг бички станцд ирәд, Сергог гархла сө болв. Заадж өгсн геринь хәәдж олдж автлан, зөвәрт дачин өөрәгъяр эргв. Серго үүд цокв, күүкд күн секдж өгв. Тер эврәннь паролән келв.

— Залумвдн гертән уга—гидж күүкд күн келв. Би көвүгъярн таниг гаргъулчкнав.

Цөокн минут болсна хөөн, арвн хойр күрсн шаху көвүн, эм деерән хәäv үүрәд гарв. Серго түүнәс теднинь авад ду гарлдл уга джим хаалгъар нур тал йовцхав. Аргъулхан онгъгъцан уснд түлкәд орулцхав. Көвүн сүл бәрв, Серго хәäv татв. Аргъулхан хәävмүдәрн ус көндәгъәд телтр көвәднә гарчкад, маштг боли нигт кустарникүд дотрагъяр йовцхав. Тер газр зөвәр улмта—бәәдж —нуурин көвәд, хадлгъна газр деер бички будг бәәдж.

Сүүлднә тедн зәрминь хадчксн газрт гарч ирә, скирдтә өвснә өөр зогсцхав. Серго энд-тендән хәләгъәд бәäv.

Генткн Сергон ардаснь нег юмн ирәд, ээмәрнь цокад оркв, Серго эргв. Хусчксн сахлта, хуучн пальтота, финск хадачин бәәдлтә күн түнлә байртагъяр мендлв. Серго хәләгъәд, таньдж чадад бәäv.

Мендлсн күн инәв.

— Ягъджанач, үр Серго таньджахшивч?

— Владимир Ильич—гидж хәәкрчкәд, Серго гаринь чангъяр атхв.

Тернь Ленин билә.

Большевикүдиг бәрлгън эклхд, үр Сталин нөкд-мүдтәгъән сурад, Лениниг цаг зуурт Петроградс йовулла.

Владимир Ильичиг эн эджго газрт авч ирлә, тегәд тер өвс хаддг күн болсн болад бәәдмн. Загъс бәрәд,

эврән бийнь каш кегъад бӕадмн. Сӕоднь хуучн драп пальтогъар хучдж авад шалашд хондмн. Одр болгън энӕнд цуг Петроградск газетмӕд авч ирдмн, столицд юн болджахинь медӕд бӕадмн.

Ямаран болв чигн нег модна унӕг деер суучкал, тетрадӕн ӕвдг деерӕн тӕвчкӕд, большевистск газетмӕдт статьяс болн Петроградск большевикӕдт бичг бичӕд—революциг гардад бӕадмн.

Сӕн эзн болсн учрар, Ильич Сергог асхнь хот уутха гив. Ар ӕзгин оддуд дор, цевр агъарт, кӕптӕ хала чайник халулгдджасн галин кӕвӕд мӕ загъсн хар ӕдмг хойрас бӕрдсн хот ӕггдв.

Хотин хӕон Ленин гиичӕн „кабинетдӕн“ орхинь сурв. Скирдтӕ ӕвснд орцхав, тегӕд тенд ик чирттӕ кӕр болв.

Сӕл цагмудт Петроградт юн болсна тускар Серго келв. Ильич цугинь медхӕр седв: салдсмудин болн кӕдлмшчирин ухан седкл ямаранинь, партийн ӕӕрмӕд ю санджанинь, хортн ю келджӕхинь.

Дакад тер келв:

— Йосиг ода, зуг гартан зер-зев авч босад буладж вч болхмн, тер нам удан кӕлӕгдш уга. Бослгън сентябрь-октябрӕс давш уга.

Иим тӕрӕ, большевикӕдиг хамхлксн болдж медгджӕсн, кесгинь бӕрчксн, революцин вождь эврӕн бийнь эджго улм деер бултджасн цагла, келӕд бӕӕсн иим итклттӕ болн нег мӕслсн ӕгмӕдиг сонъсхд ик сонън билӕ.

Серго ик болгъамджтагъар сонъсв: эн хамг сонъсан Сталинд кӕргдж келхӕр седв.

Ленин цаарандь келв, ноолдлгънд белдлгъиг ик оньган ӕгч фабрик-заводмудар кехмн—ноолдаг кӕдлмшчир ӕклх йоста. Тер йир тодрхагъар ямаран юм ягъдж кехинь келв, ягъдж нуувчин типограф бӕрдӕхинь, листовкд ююна тускар бичхинь.

Шин ӕвснӕс кенъксн ӕнр гарна, йир дулан. Муурад ирсн Серго ӕрӕндӕн эрт босдж ӕрӕнь поездт харгъхар кӕӕндчкӕд унтв. Серӕд босхлань, Ленин тер ӕрӕн газетд бичсн кесг статьяс болн Сталинд болн талдан чигн ӕӕрмӕдт бичсн бичгӕд ӕгв. Серго теднинь авад, мендлч-

1917 джил Владимир Ильич подполийд Разлив гидг станц.
(Зурач П. Васильевни зургас).

кад йовдж одв. Станц тал тер талдан хаалгъар, селä эргдж ирäd, суудж авад, Петроград орв.

1917-джилин сентябрь сарла партий Сергор Тифлист илгäв, тендäс тер Октябрьск переворотин öмнхи ирв.

Смолян залд, советмүдин съезд деер Ленин эврәннй үгән: социальн революц менд болтха гисн үгмүдär чн-ладжätл Серго ордж ирв.

Ленин зöv билä: Петроградин көдлмшчнр больше вистск партин гардврар босдж, йос гартан авв.

Цаг зуурт Кавказд үлдсн Зинаида Гавриловнд, Серго цöök хонсна хöөн иигдж бичв:

„Бидн энд нарт делкän историн байрта öдрмүдär бäädжәнäвдн. Аврлт уга ноолдан болджана. Петроградас хөрн дуунад—йоста военн лагерь бäәнä. Сö Керенскин цергүд Царск селон öөр хамх цокгдад зулцхав... Керенскиг хазгудин болн юнкермүдин частьмуд дахджана“...

Сергор талдан большевикүдлä хамднй партий—Петроградт öөрхн фронтд илгälä, тенд тер ноолдана күчртнй орлица. Контрреволюционн дäächнр даргдв, болв Бело-

руссд, Украинд, Кавказд болн хол Сибирьт фронтмуд секгдэд баяв.

Гражданск дән эклв.

Шидрхн эмч баясн күн даяч болад, революционн цергүд толгьялв.

ЧРЕЗВЫЧАЙН КОМИССАР.

Ростов тал немшин даячир оорддж йовцхана. Хазг цагъан разъездмүд балгсна захар йовла. Улачуд түрджяхинь медчкэд, коитрреволюционн бандитск шайкс сөөгъяр балгсна захар эзрклдэд баяцхав. Му кевяр продовольственн комиссар алгдв. Балгсн—даянә кевяр баяхд зарлгдв.

Нег даякдж красноармейск патруль сө эргдж йовад, кесг бандитмүд барддж авла. Орүндн тер бандитмүд гостинцд баясн Красн аярмин штапт ирв. Тенд нег номертн шинкән ирсн, Российин өмн үзгин чрезвычайн комиссар Серго Орджоникидзе билә.

Бандитмүд ирэд, девснъгин оор бомб тавчкэд, комиссариг гарч ирхә гидж сурв.

Нүр уга матросск картузан чикн деерән дардж үмссн, бийән эргүләд бомб олгсн, чееджарн пулеметн лент бүслсн, гартан гранатта, сокту—манъгъаран таялсн ик гидг ургъшта күн даявлэд, мраморн девснъгар деешән гарч ирэд, комиссарин өрән үүдиг кәларн девсэд секв.

— Манаксиг чи барвчи? Ог хярүгъинь гидж хаякрв.

Серго коридорт гарад, часовоймуд дуудв. Хойр красноармейц ирв.

— Эн сан залугъин зер-зевинь авти!—гидж комиссар закв.

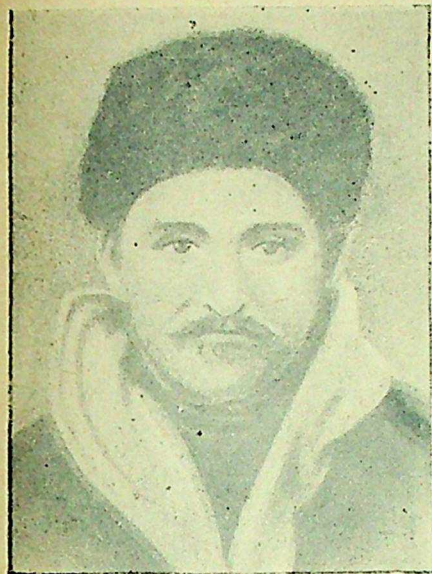
— Бичә кәндә! гигъад гранатта гаран өргад, бандит хаякрв.

— Красноармейцир хорад зогсцхав.

Цаг түдл уга хай зер-зевән!—гидж хаякрэд, гранатинь шүүрэд авв.

Бандитин зөрмг чирә, генткн аамсн баядл гарв. Адгъад бийәсн зер-зевән таялв.

Ўр Орджоникидзе 1918 джилд.

Серго тўнўг штабин
ўрад тўлкўд орулкад,
бийнь доргшан орв. Дев-
снъ деер кевтсн бомб боли.
тўнўг эргўлад зогссн сок-
ту бандитмўд тер ўзв.
Адгўмтагъар ўмтн тал
гўўгъад ирв.

Тўрўн гартан харгъ-
сан бўрад авчкад — зер-
зеван хайтн!—гидж хўакрв.
—Цаг тўдл уга зер-зеван
хайтн!

Иим кўўндў эс кўлў-
джўсн бандитмўд ўўлдўд,
хооран цухрцхав.

Минут болсна хўўн,
Серго красноармейцмўдта
наадк бандитмўдин зер-
зевинь авв. Теднўс авсн
зер-зевиг штабин ўрад авч
одтха гидж закчкад, бийнь
ўврўннь ўрў тал йовдж одв.

Тедн чамаг алчкхла ягънач—гидж ўўмджўгъўд Зи-
наида Гавриловна кель.

— Уга гидж тўвкнўнўр Серго хўрў ўгв. „Ўўмтхў
ноха тўн тал нургъарн зогсхла хуцдг, бий талнь эргхлў
хўрў гўўдг“—гидг ўлгўр бўўдмн.

УУЛМУД ДЕЕГУР.

Долан ўдр, долан сў Красн ўўрмин батальон Влади-
кавказин ўўр ноолджала. Ўдмг чигн, сумн чигн ўлдсн
уга. Дўўчирин ўрўлнь гилтў гемтў боли шавта билў. Те-
гўд тўвх кергтў билў.

Чрезвычайн комиссар Серго Орджоникидзе сўл
болдж балгъснас гарв.

Бидн дакад ирхвдн!—гидж тер кель.

Шуургъта харнъгъу сў билў. Уулмуд дотр чанъгъ

салькн кӧдлджәнә, цуг хаалгъс касар бӱркгддж. Киитн хӧрн градус кӱрнә.

Коммунистмӱдин отряд цагъачудас зулдж уулмудар орв. Цугиннь ӧмн толгъа деерән герлтә темлг ӧгсн хаалгъч йовна.

Мӧстә салькн ущельсәс ӱләгъәд гал цацад йовна; улан очд—энд-тендәгъәр ӧсрлдәд йовцхана. Чагчм мӧстә ташугъар хальтрлдад йовцхана. Амтн тагчг.

Серго ахр девлтә, ээмдән винтовк ӱӱрсн отрядин ӧмн йовна. Отрядт йовсн нег кӱӱкд кӱӱнә бичкн кӱӱк тер гартан бәрдж. Цагъан башлгиннь ӱзӱрәр, хӧбнә арсар цуглчксн кӱӱкиг бийләгъән боочкидж, ташр деер дару-дарунь ӧкәгъәд әмсхджәх угагъинь, даарчах угагъинь чинънәд йовна.

Уул тал ӧӧдән гарх дутм хаалгъ улм тӱрӱ болад йовна. Йир аргъул нег-негнәсн бәрәд, әмндән әәмштә уулин тагтмудар, ӧӧдән гарсн бичкн джим хаалгъар мӧлкх кергтә болв.

Амтн муурв.

Болв хәрӱ хаалгъ уга. Цагъачуд дахлдад йовна.

Генткн овгърин цаад бийәс буугъин ә гарв. Эннь хаалгъд бәәсн селәнә ингушмуд кен йовхинь медл уга аджана.

Комиссар зогстха гидж закчкад, хаджасн улс тал зӧрмгәр йовдж одв. Сергон халун ӱгмӱд дәврджәсн улсиг авлв, хадгән уурцхав, дакад ӧӧрхн бәәсн герәр одцхав.

Кесг ӧдр отряд уулмуд давшв. Серго Хевсурск перевалар орад Тифлис орхар седв, тендәсн Россий ордж шинәс әәрм цуглулад, хәрӱ йовхар седв. Болв бичкн отряд мел урсад бәәв, амтн муурад, зуур хаалгъд харгъсн уулмудар ӱлдәд йовцхав. Перевал тал, зуг нег цӧӧкн зӧрмг улснъ йовцхав. Болв тедн гарч чадсн уга: перевал деер шуургън шуурад бәәнә, хаалгъчирнь цааран йовдж болш уга гилдв.

Уулмуд дотр ӱвлзх кергтә болв.

Отрядин улс дунд тифәр гемтлгън эклв. Сергод эврәннь хуучн кергән—санх кергтә болв. Тер әмч болад, гемтә улсиг әмнәд бәәв.

Тер дотран дакад ӧӧрхн бәәсн селәд эргдж йовад,

партизанск отряд цуглулад, мөнъгн хот-хоолар теткәд, Грузий тал йовулад бәәв.

Серго хаврин туршарт уулмуд дотр бәәгъад гарв. Олн цаг билә. Болв Серго цур муурсн онъг гардмн биш, нам үүрмүдән сергәгъад бәәдмн.

Зәрмдән асхлад нарн суухин өмн уулин ташуд багъчуд цуглулдж авал ду дуулад, би бииләд икәр сонъмсдмн.

Апрелин сүүләр Серго өөрән нег цөөкн үүртәгъән давад, Хевсурск перевал тал одв.

Сергон үүрмүдин негнъ гемтә билә, түнүг занчд орачкад деерәс перевалас буулгъдг билә. Тер күнд хаалгъд тесдж чадад үкдж одв. Үүрмүднъ түнүгән нег бичкн уулин аулд орчулчкад, цааран йовцхав.

Хевсуретин меджә деер тедниг бәрәд оньслчкв. Сергод, зуг нег бичкн браунинг болн тонъгърг бәәлә, нам түүгинъ чигн авчкв. Шидрхи энүнд перевалар гарч йовсн красноармейцнр алгдла. Бас тиим йовдл Сергог үүрмүдтәгъинъ күләджәлә. Болв джолачднъ, бәрсн улсин негинъ авлх эв харгъв, тегәд бәргдсн улсиг сулдхв.

Уг сүүлднъ 1919-гч джил майин эклцәр Серго Тифлист күрв.

Тер цагла Тифлист меньшевикүд болн англичанмуд эзркджәлә, тегәд Серго булгад бәәдг билә. Болв чигн түнд тифлисск большевикүдлә үзлцх эв харгъв.

Дакад нуувчинәр Баку орв.

ОНЪГЪЦАР ТЕНЪГС ГАТЛЛГЪН.

1919 джилин июнин 13-д зунин халунд, кеерчксі хойр күүкд күн бакинск порт, усна эрг деегүр йовад сергдж йовад, тавн загъсч улс хуучн онъгъц деер йовхар седәд, ягъдж белдджәхинъ үзв.

Цуг белн болхланъ — сергәд йовад ирхд маниг бас автн—гидж сурцхав. Одр йир сән...

— Мана толгъач (штурман) келх—гидж загъсчнр хәрү өгцхәв.

Баахн штурман күүкд улсиг эргүләд хәләчкәд, келв: Яях билә, сууцхатн. Бидн тадниг авч йовад, хар балгъсна өөр буулгъчкнавдн.

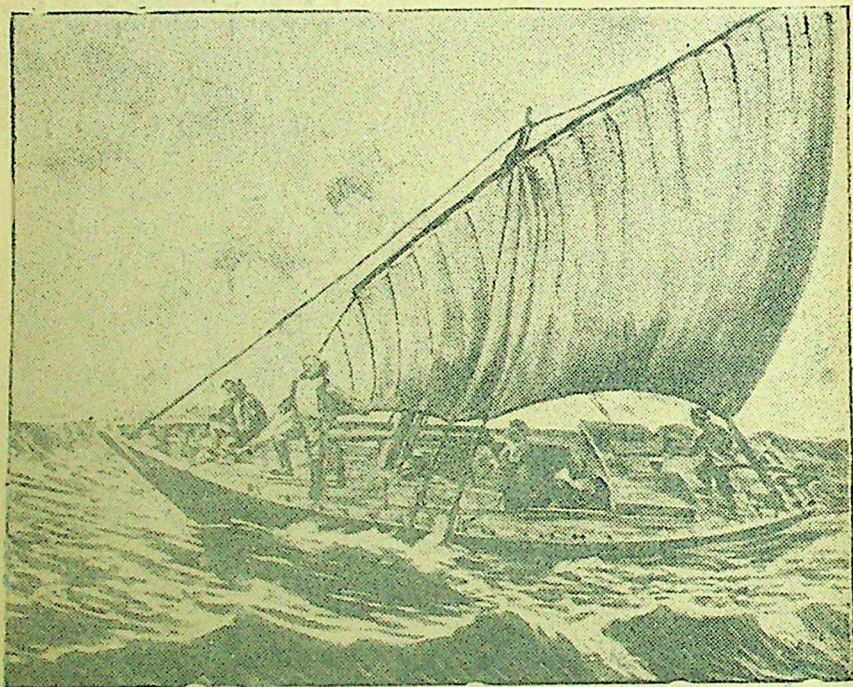

Күүкд улс оньгьцд орад бөгц деернь сууцхав. Теньг-син сержниънсен салькн теднә хувц делскв. Оньгьц ар-гъулхан пристнәс кӧндрдж гарад, кӧвә кӧӧгъад йовв. Тер уул эргдж гарад, ил теньгс хәләгъад гарв. Балгъсн үзгддгән уурхла, штурман трюмд ордг люк секәд, байр-тагъар хәәкрв:

— Нә, үр Серго, гартн, ода гарч болхмн.

— Трюмәс нег-негән дахлдад зургъан күн гарв— Серго Орджоникидзе, грузинск большевик Камо болн нань чигн улс, эдн оньгьцд сӧ орцхала, тегәд трюмд хаалгъдан авч йовх әмтәхн уста бочкуд дунд болн мишк-тә тутргъ болн сухар хоорнд кевтихәлә.

Бакуг цагъачуд эздж. Микоян толгъачта бакинск большевикүд нуувчинәр бәәдмн.

Үр Орджоникидзе Бакугъас загъсчин оньгьц деер гарад йовлгън.

(Зурач Д. Капаныцина зургас).

Сергог Бакуд ирлгънлӓ гилтӓ, нуувчинӓр кегдсн партийн хургт Сергог Москва орулдж Ленинд боли Сталинд Кавказд юн болджахин тускар келӓлхмн гидж шиидв.

Болв Москва ордг хаалгъиг цагъачуд таслчксн билӓ, кӓк тенъгст цагъачудин боли английск кермс йовдг билӓ, тегӓд тӓрӓн кӓ тӓвдг уга билӓ.

Зуг ганцхн хаалгъ билӓ: загъсчин бичкн онъгъцар Аӓдрхнд кӓрч болхмн билӓ. Аӓдрхн советин билӓ, тиигхд тенд Сергей Миронович Киров кӓдлджӓлӓ.

Бакинск большевикӓд тавн зӓрмг матрос олдж авв, теднь загъсчнр болад, онъгъциг тенъгсӓр гаргъв.

Онъгъцар йовдж сергхӓр седсн улсин негнь Зинаида Гавриловна, негнь англичанмудар хагддж алгдсн бакинск хӓрн зургъан комиссармудин негнӓннь герги билӓ.

Цугъар онъгъцин деер гарад суучкад, тенъгсин агъарар ховдгар ӓмсхцхӓв.

Нарн шатагъад бӓӓнӓ, болв тенъгс деер серӓн билӓ. Аю салькн хуучн джилк ӓлӓв, онъгъц тенъгсин кӓдӓ ордж хурдлв.

Цугъар ӓлсцхӓв—ӓдин хотин тускар ухалх кергтӓ билӓ. Камо бийдӓн хот кех керг авв. Тер рисовой каш чанв. Кашла идх неджӓд бичкн тасрха хар тӓрс ӓгв, тӓнӓг бийлӓгъӓн авад гарсн бӓӓдж.

ӓдин хотин хӓӓн палуб деер амрцхав, дегц хамдан ӓс болдг болв чигн Сергон дурта ду дуулцхав.

Генткн чанъгъ салькн кӓдлӓд, тенъгр харнъгъурад, джилк ӓлӓгдӓд хагърн алдад, харульн ширджнӓнӓд ирв.

Джилкӓн автн! Галв салькн!—гидж штурман хӓӓкрв.

Кӓк тенъгс—йир шулун сольгддмн: зуг минь одахн номгън билӓ, негл минутин дотр галв болад одв. Онъгъц хамхрад унн гидж бӓӓх метӓр ширджнн бӓӓдж дӓӓвлв.

Джахр хайдж зогсад, дольган цокад усар дӓӓргӓд бӓӓнӓ, цугъар ус асхцхав.

Серго тенъгсӓр йовдж ӓзӓд уга билӓ. Тегӓд тӓӓнӓ толгъань ӓргӓд, ӓдрин дуусн хот идл уга палуб деер кевтв.

Болв тӓӓнӓ хӓӓннь чилгрлв. Тенъгрт нег чигн ӓӓли уга, салькн чигн уга.

Уўрмўд Киров болн Орджонкидзе.

Онъгъцд мел йовдж йовх ўзгән солъх кергтә болад бәәв. Дару-дарунъ тенъгс деер цагъан утан ўзгдәд йовна, тўнд нўднднъ ўзгдл уга гарх кергтә билә.

Хуучн баркас хойр дакдж кѳк тенъгс гатлв. Нег дәкдж сѳѳгъәр застрг деер гарад; элсн онъгъциг кѳкәд бәәв. Матросмуд дегц гәрәдлддж бууллад баркасан тўлкәд орулцхав. Белдсн хотнъ дарунъ чиләд, зуг хар сухармуд ўлдәд ирв. Камо нам тўрсн цуглата бәәсн кенчрәс суп чанхар седв. Халун йир чанъгъ билә, цугъар ундасллад бәәцхәв: әмтәхн усн чилхдән ѳѳрдәд ирв.

13 хонг хаалгъдан йовгдв.

Әәдрхнд ѳѳрддж йовад Серго болн тўүнә нѳкцлмўд улан флагта керм ўзәд, байрллад, суулгъдж автха гилләд хәәкрлдцхәв. Тедн юн улсинъ кенъ чигн медджәсн уга; капитан керм деер тедниг суулгъдж бәрәнә улсла әдләр авч йовтха гидж закв. Тўүнә негнъ Сергог танъв: тиигәд тўүнә нѳкцлмўдинъ сулдхад, Әәдрхнд Киров тал авч ирв...

Хойр хонсна хѳѳн Серго, Зинаида Гавриловнта болн эврәннъ нѳкцлмўдтә московск поездин теплушкд суула. Болв Серго Москвад кўрсн уга.

Нег станц деер, фронт йир ѳѳрхн бәәхинъ болн генерал Мамонтовин банд дәврдж йовхинъ тер медв. Серго икәр санагрхсн эврәкн талан вагонд ордж ирв.

— Би ўнўнд ўлдх зѳвтәв, — цагъачуд дәврдж йовна — гидж келв.

Тиигәд тер фронтд ўлдв.

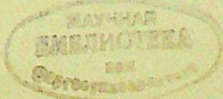
Зуг хойр дола хонсна хѳѳн тер Москвад кўрв, болв тер тендән удан бәәсн уга. Тер цагланъ Сталин польск фронтд йовла. Серго Сталин тал одв.

СЕРГО ФРОНТД.

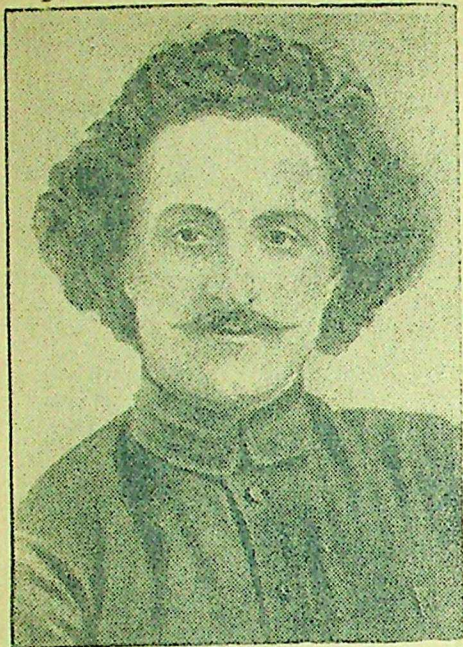
1919 джилин зунар Арви зургъадгч Красн әәрм цагъан полякудла ноолдджана.

Серго Орджоникидзен назначень авсн штаб фронтас хѳрн километрт Прямино гидг станц деер билә.

Штабин вагон запасной хаалгъ деер зогсджала. Серго, хуучн солдатск киилг ѳмссн, эм деерән винтовк ўўрсн ѳдрин дуусн красноармейск частъмуд эргәд йовад

Ūr Ordžonikidze
1919 джилд

йовдг билә. Көдлмш күзү-
цә гилтә билә. Цуг хаврин
туршарт гилтә фронтин
керг сән биш билә. Арви
зургъадгч церг зер-зевәр
муугъар агсгдсн, дääчирнъ
көл нүцкн гилтә болн хот-
хол күрдг уга билә. Поля-
кут дәврлдәд йовцхана.
Августин сүүләр Березина
гол деер бääсн Борисов
гидг балгъсн авгдв. Тернъ
дääнә эркн пункт билә.

Борисов гидг балгъс
авчксинъ сонъсад, Серго
бийнъ штабин телефо
авад, борисовск коммуни-
стмүдин негнләнъ күүндхәр
седв. Тернъ болсн уга,
күүндән тасрв. Дарунъ
штабт борисовциргүүлддж
ирлдәд, балгъсн полякудин
гарт бääхинъ иткүлцхäv.

Нег чигн минут ўрәл
уга, эркән уга Борисовиг хәрү буладж авх кергтә—гидж
Серго келв.

Болв хортн ямаран чидлтәгъинъ, балгъснд ямаран
дүнъгә польск дääчир бääхинъ кун меджәсн уга. Раз-
ведчикүд йовулх кергтә билә. Серго эврән—сөбгъар
разведкд йовхар седв, юнъгад гихлә керг ик аамштә
билә.

Зун йир халун билә, өдрәр тенъгрт нег чигн ўүли
уга болдмн, болв асхлад ўүли тарад, сөөнъ дуусн нигт
хур орад гардмн. Цур харнъгъу билә, хур суулгъар
асхджахм кевтә орад бääнә, Серго арви красноармейцир-
тәгъән болн борисовск ўүрмүдтәгъән гарад йовв. Тедн
бүтү модн заагур йовад йовна, хур модна бүчр цокдж
шуугв, көлмүд балчгт шигдәд йовв, хойрхн ишкмд тө-
рүн юмн ўзгдхш. Болв Серго разведчикд йир сән цаг
гидж келв. Йир удан йовгдв—сөөннъ дуусн йовад, хөр

Ўўрмўд Ворошилов, Буденный болн Орджоникидзе.

шаху километр кев. Цуг дозормудтнь медгдл уга гарад, Борисовин захд кўрв.

Цугъар Серго эврәннь бичкн отрядтәгъән энүнд зогсад, балгъсн тал кў илгәгъәд, зәнъг авх гидж мед-джәцхәнә. Болв, Серго зогссн уга, хортна авчкссн бал-гъснд эврән орв.

А-чимән уга бичкн балгъсн батар унтдж кевтнә. Уульницмуднъ хоосн, бичкн-бичкн маштг модн гермүдин терзмүднъ харнъгъу, зуг нёбрмүгъяр хуцсн нохан дун сонъсгдна; ик умшта хурин дусалмуд а гаргъдж герин өрк цокна.

Серго хашан өбрәгъүр болгъамджтагъар ишкдж йовад, борисовск кодлмшчир бәәнә гисн герт өördәл ирв. Тер, итклтә улсасн сурад юмсан цугинъ меддж авад, хәрү эврәкн талаң ирв.

Хойр хонсна хёөн Борисовиг улана церг эзлв.

Цуг 1919 джил Серго дәәнд өнъгрүлв.

Бичкн советск республиклә арви дөрви газадин орд ноолдв. Советск орна өмн үзгнъ цугтан гилтә цагъачудин гарт билә.—Украина, Донбасс, Донская область, Цары-цин. Цагъачудин түрүн цергнъ Москвад өördдж йовц-ала. Республикиг харсх кергтә билә.

Эн кўчр цагла Ленин болн партин ЦК южн фронтд Сталиниг илгәлә. Сталинә зааврар Серго Орджоникидзе латышеск ударн дивизтә бас южн фронт орла. Дарунъ гилтә улана ударн дәächр, цагъачудин сән гисн корпусинъ хамх цокв. Теднә ардаснъ көöldдж Ворошилов болн Буден-ный толгъачта түрүн мөртә церг йовла. Героническ Улан Церг хортиг күүчәд, Украиниг болн Донбасиг сулдхв.

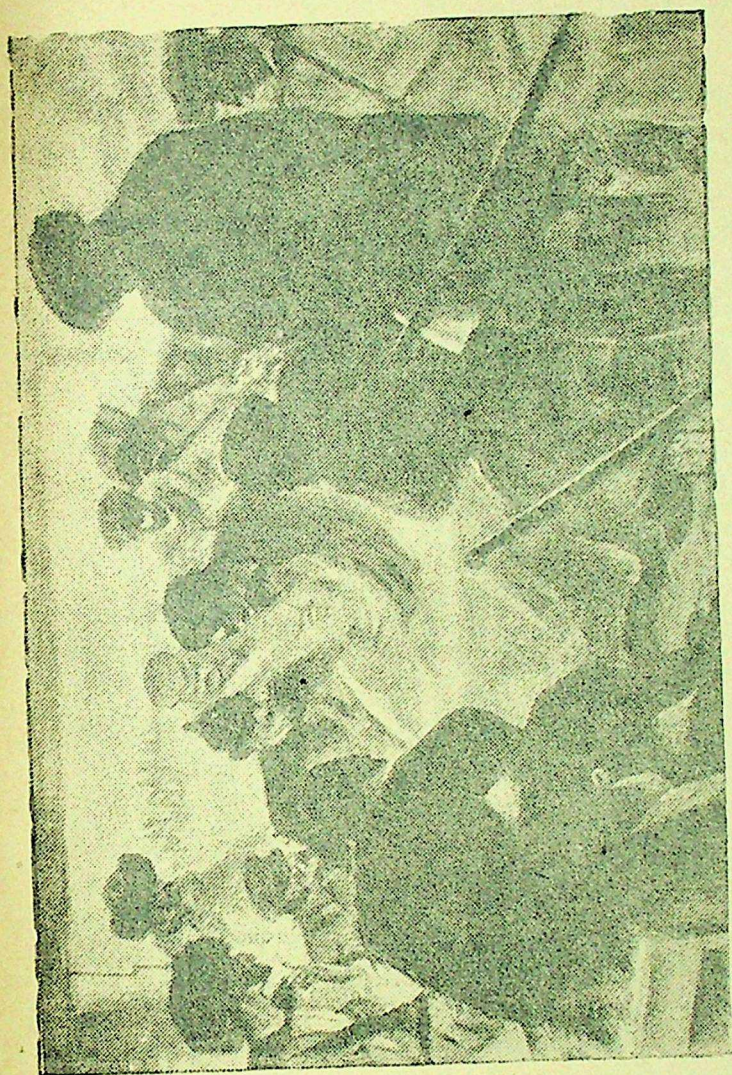
Цагъачудин үлднъ хар тенъгс тал болн Северн Кавказ тал гүүлдв.

1920-гч джилин эклцәр Ленин Сталин хойр Сергог Кавказск фронтд уулмуд сулдхдж, советин йос тогтал-гъхар илгәв.

АЗЕРБАЙДЖАНА СУЛДХАЧ.

1919-гч джил ик түрүгъяр, хәрү ирх болад гарсн газртан дигтә джил болад Серго хәрү ирв. Уулин улс ик байртагъар советск дәächр хәрү ирхиг күләджәцхәлә.

Ўр Орджоникидзе вагон — теплушқд болжаш штабни заседанийд
(Зурач А. Кутагеладзен зургас).

Красн аарм ирхин өмн тедн цагъачудиг көбдж гаргъад, революционн комитетмүд шүүдж бääцхалä. Улачуд балгъсдудиг дара-дарадтнъ эзлäd авад йовцхав. Владикавказ дакад советск болв.

Серго төрскн уулмудт талан ик диилвртägъяр хәрү ирв.

— Äмти таниг үзхәр бäänä, äмти лавта таниг ман дотр бääхиг медхәр бäänä—гидж ингушск көгшн партизанмуд келцхädг билä...

Серго Киров хойр ингушск сул äмтнä съездд орлцла. Тедн цагъачудин шатасн аулмудт чигн одцхала.

Серго Ленинд ингдж бичв:

„Цагъан хазгудин эвдсн ик аулмудиг бидн эргввдн. Теднд эркән уга дөнъ күргх кергтä... Мини медлд ирсн хойр миллионн арчм эдиг төрүн нүцкн гилтä йовх горцирин бичкн күүкдт хувадж өгхәр бäänäv...“

1920-гч джил апрель сарла улан цергчнр Орджоникидзе Киров боли Микоян толгъачнрта Бакуд өбрддж йовцхана.

Түнүг медчкäd, Бакинск коммунистнр көдлмшчнрин восстанъ кев.

Апрелин 30-ла Красн аарм Бакуд орв. Мангъгдуртнъ делкән угатирин сән өдрт, майин нег шинлä балгъсна площадьт байрта парад болв, үр Серго парад толгъалв.

Дääчнрт улан туг бәрүлджägъäd, Серго ингдж келв:

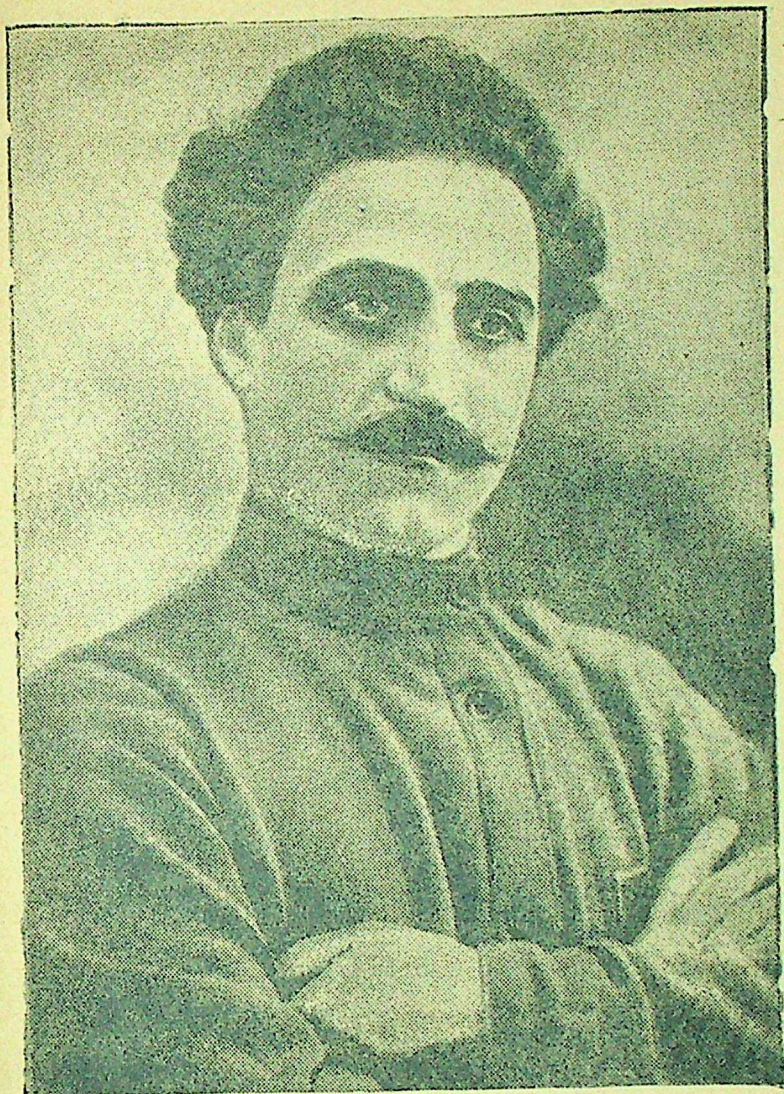
Арвн негдгч улан аармин салдсмуд! Тадн эврәннъ цусар революцин кергт боли советин йоснд цанъ уга итклтägъән медүлвт. Тана ик күчәр элдү диилврмүдтä болввдн. Тана кесн үүлдвр үкл уга, тер тууджд орх. Эндр таниг ачлгън—мана төрскн Азербайджанск советск республикин, таниг үүрмүдән боли ахнран гидж хäläджäh гражданмудин байрта хääкрлгън болтха!

Эн өдрäs авн Азербайджан советск орн—болв. Үр Сталин Сергог „Азербайджана сулдхач“—гидж нерädнä.

— Тер түрүн болдж Азербайджанд одла,—гидж Сталин келлä.

Цагъачудин отрядмудин сүүлинь цокдж хәмхлчкад, Серго Закавказд көдлхәр үлдв. Кесг чидлән, кесг нөр уга сөөгъән дäänä көлд эвдрен мал-гер ясхар, Кавказин келн äмтнä залгълда батрулхар өнъгрүлсмн.

Ўр Серго 1919-гч джилд.

1921 джилин хаврар Ленин Сталин хойрт эн сунъ-гъуг цокв.

„Тифлис деер советск йосна улан туг делсджаня. Советск Грузий менд болтха!“

БИЧКН КҮҮКДИН ИНЬГ.

1922-гч джил үвләр Тифлист ончи күүкд элвг билә. Эн дан болси джилмүдт эк-эикән геецхәси, эврәннь герәсн зулдж гарцхасн күүкд билә.

Нүцкн-нүмнүн, бузр, киртә, этци болн чонин кичгүд мет зерлг, өли болн мөдрүн, күүкд уульнцар гүүлдәд, асфальт чанджасн хәәснд, подвалмудар харнъгъу шугъугъар хонлдад, хулха келдәд йовцхадмн.

Гал цагъан өдрәр, ик уульнци олар баглрдж хурлдчкад, йовси улсин сумк шүүрлдәд, аамдж одси күүкд улсин толгъагъас саминь шүүрлдәд бәәцхадмн.

Харнъгъу болад ирхлә, анъгъучир мет уульнци деес татчкад, модна ард бултад сууцхадмн, кен болв чигн бүдрәд унхлань хәәкрлдәд гүүлддж ирәд, госи махлагъинь авад олзан хувахар гүүлдәд йовдж одцхадмн. Тедниг бәрдмн, теди алдрлдад гарч одцхадмн; тедниг окдм—теди харалцхадмн эс гидж зулцхадмн. Эднлә ю кехән кен чигн медж чадад бәәв.

Өрүн болгън эди партин тифлиск комитетин үүди хоорнд дежурить кецхадмн. Эди Серго Орджоникидзег күләцхәдг билә.

Ик холас дәәнә хувцта, өргн ээмтә далта күүнә бара үзхләри өмнәснь урлди йовдж—Авгъ Серго ашна! Авгъ Серго ашна!—гидж хәәкрлдәд гүүлддмн.

Түнүг эргүләд авчкад—ингдж сурдмн:

— Арви деншг өгтн!

Серго уурлдж тедниг бийәсн көл уга, хавтхдан йовси үүрмг мөнъгиг цугтнь теднд тарадж өгдмн. Нег дәкдж түүнд нег чигн деншг эс үлдси цаглань үүди хоорнд әмтин бичкн гиси нег манъгәд көвүн харгъад, түнүг тәвл уга бәәв. Хәләхд арвнас үлү насн уга, көл—нүцкн, даарад доран тогләд бәәнә. Тер Сергог көкрдж одси киртә гарарн ханцнась бәрчкәд—„Арви деншг өгтн“—гигъәд эәрәд бәәв.

Ūр Орджоникидзе—1926-гч джилд Тифлист
крайком парти секретарь

Серго үүртэгъән йовла. Ұр ик кергин тускар күүндәд адгъдж йовсндан көвүг хооран тұлкхәр седв. Болв Серго зогсад, үүрәсн мөнъг авад, бичкн манъгъд көвүнд өгв.

—Эн көвүдлә ю кехән ухалх кергтә—гидж Серго келв.

— Тер өдр Сергод кесг ик кергүд билә, болв тер бичкн манъгъд көвүг мартсн уга.

Тифлис балгъсна дунд, нег сән гисн уульндн, гурвн давхр, балконта, газаран хәләсн сәәхн чигн гидг үүдтә ик бор гер зогсджала. Эн гериг Серго эк эцк уга, өнчн күүкдт өгтхә гив. Красн аәрмин запасас нег вагон гуйр, көнджл, хувц хунр уйх эд-тавр гаргъулдж авв.

Гериг ясад дууссна хөөн, эрдм-сургъулин парвләнәс кесг күүкд улс сөөгъяр гарч йовад, күүкд-көвүд цуглулад авч ирәд, угагъад, үсинь хәәчләд, хувцлад шин герт авч ирцхәдмн. „Уульнцин күүкдин гер“—гидж түүг балгъснахн нерәдмн.

У өргн, герлтә өрәсд хойр зун тәвн бичкд ордж бәәцхәв. Энүнд цур бичкд—гунта, дөнтән чигн арвн тавадтань чигн билә, энүнд күүкд, көвүд чигн грузин, армән, манъгъд, орс келн улсин күүкд билә.

Хөөнн дакад бичкн манъгъд көвүнлә харгъад, Серго түнүг бийнь күүкдин герт авч ирв.

— Эн көвүг,— бас ав—гидж тер гер толгъалджасн Зинаида Гавриловнд тер келв.

Күзүцәгъән партийн болн военн көдлмштә бийнь Серго кезә чигн, өмнн өнчн йовсн күүкд эврәнн гертән ягъдж бәәхин тускар сурхан мартдг уга билә, чадсарн дөнъ болдг чигн билә. Дарунь күүкдин герт көдлмш йосндан кегләд, өмнн хулха кедж йовсн күүкд, дегтрин ард ордж суудг болад, эс гидж мастерскойд көдлмш кедг болцхав. Майин нег шинлә күүкд бийсн наад гаргъцхав, Серго теднә күндтә болн сергмджтә гийчн болв.

Тер герт бәәсн күүкд-көвүд кезәнә өсдж одцхала. Теднә негн инженер, бас негн багъ наста номт,—гурвдгчн улан цергин командир...

Тедн Зинаида Гавриловнд бичг бичцхәнә, Москвад ирсн цагтан түн тал ирәд, Сергон тускар күүндәд, эврәнн байрта джирлгъдин тускар келцхәнә.

ПРОМЫШЛЕННОСТИН КОМАНДАРМ.

Москван өөр, опыти теegt, зергддд шин машида зогсджала. Эн советск түрүн трактормуд билд.

Тедн Харьковас болн Сталинградас, советск ик заводмудин конвейермүдас Москва тал батан, чидлән болн шулунан үзүлхәр дөрлдәнд ирцхәлә.

Теднә өөрәггяр цуггяр бүтн-бүрн бәәх угаггынь хәләггәд трактористмүднй йовлад бәәцхәнә. Кесг инженермүд болн күнд промышленностин кәдләчир дару-дарунь Москва ордж йовх хаалгь хәлән бәәдж, машинин сән халхин тускар болн теднә дуту дундин тускар күүндддд бәәцхәнә.

Эврән ирдж дөрлдәнд ордж, советск трактормуд яггдж кәдддгинь үзхәр седсн наркомиг күләджәцхәнә.

Хаврин дулан өдр билд. Тер цецкәсәр бүркәтә билд. Арчад цеврлчксн шин машид нарна герлд гилвкәд бәәнә.

Тер аашна гидж—трактористмүдин негнь кель, цуггяр хәләггәд, дөрлдән болх газр тал гүүдж йовх автомобиль үзв.

Минут болсна хөөн инәмсгсн невчк догдсн Серго, мендләд гаран өргәд, адггсн ишкдләр кәк теегәр трактормуд тал одв.

Күләджәсн улс тал цуггяраднй оч гаринь атхад, таньлгудлаггән мендләд, ик уданар мартшго болсн бәәдл-тәггяр эс таньдг улсин чирә шилтдж хәләв. Тер нам юм мартдг уга билд, кәдлмшт харггсн улсасн минггәд кү таньдмн. Тер нам кү йир сәәнәр меддмн, нам ямара ухата седклтәггынй меддмн.

Не, үзүлцхәтн, авч ирсн хамган,—гидж байртаггяр келчкәд, дөрлдәггән эклтхә гидж закв.

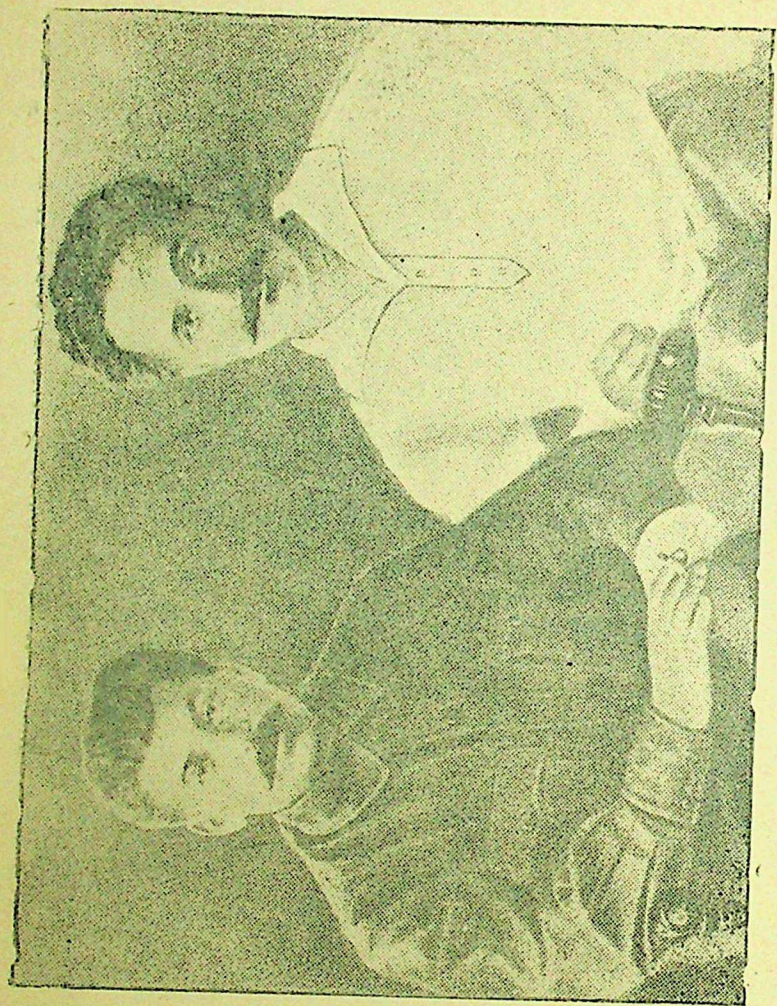
— Харьковинки түрүн йовтха—гив Серго. Пардж-нәнад мотормуд лугшв, Харьковск тракторн заводин трактормуд теегәр кәндрцхәв. Гилвксн болд плугин ирмүднй газрт шигдв, хар газрин кәрсн нег кевәр кәлв-рәд йовна.

Хаггльчксн газрар шулуггяр йовн-йовдж, Серго командлв:

— Хойрдгч, гурвдгч корпусинь орултн!..

— Тракторин цуг тугмудиг кәдлмш кеджәснй тер

Ўрмүд Сталин болн Орджоникидзе (1926 джил).

Ўзхър седв, цуг тату-тартгинь меддж, машини цуг чидлинь-медхър седв. Эннь ик чанъгъ боли кунд шүүвр билә. Нам өмннь Сергола кӱдлдж йовси улс алнь болцхав: эн эмчин сургъульта, дӱәнә политическ кергт даслтта, бас ним техническ хурц медрлтә ягълж болсмб?

Гентки тӱрӱн моторин дунь эв угагъар ду гарад, нигт хар ута гаргъдж йовад, таг зогсдж одв.

— Минь ник гидж санад, би аӱгъӱ билӱв-гидж Серго келӱд, конструктормудиг дууддж авад, ягъад зогссинь медхър седв.

Харьковск трактор газрт шигдчкӱд, ичджӱх мет кӱндрл уга зогсад бӱӱв.

Сталинградск трактормуд дегд сӱӱнӱр кӱдлцхӱв. Серго ик байртагъар конструктормудиг боли кӱдлмш-чнриг магтв.

Тенд зуг негл юмн кӱрчӱхш гидж Серго келв:

— Сӱӱнӱр дигтӱгъӱр келгън. Тал-талдан бӱрӱл болгънинь, тӱгӱ болгънинь дигтӱгъӱр кех кергтӱ. Машин сӱӱхн болх йоста. Йоста эрки тӱрин—тиим машин икӱр ӱгтн.

Хӱрхӱр седджӱгъӱд гундлта харьковчнриг би талан дууддж авв.

— Гем уга—гив тер,—зуг гундхмн биш. Мана тал, йовцхай, юн танд саалтг болджахин боли, ююгъар танд дӱнъ болхин тускар кӱӱндцхӱй.

Пушкин дун фронтд кезӱнӱ гарад хуурла, гражданск дӱн чилӱ. Тосхлгъна халун цаг ирв. Дӱӱнӱ кӱлд хамхрсн-ӱвдрсн заводмуд, хаалгъс, селӱнӱ эдл-ахус ясгдад, цуг советск нутгар шинӱс тосхгддж йовла.

Тӱрӱн нӱӱрт йовгч орн-нутгудас бидн тӱвн—зун джилд ард ӱлдввдн—гидж ӱр Сталин келӱ.

Бидн эн кемджӱг арви джилин хоорнд гӱӱдж тӱгсӱх зӱвтӱвдн. Эс гидж бидн кӱцӱхвдн, эс гидж маниг ӱмгчкх... Большевикӱд техникиг эздж авх зӱвтӱ.

Серго Орджоникидзе революционн кӱдлмшин цуг девснӱгӱдинь давла—нуувчин агитаторас революцион полководец кӱртл. Ода эн техник эздж авлгъиг дасджана, эврӱннь орн-нутгин йоста эзн болхиг дасджана, эзн болхиг советск ӱмтнд дасхджана.

1934-гч джил, майин негдгчлэ Красн площадьт
уурмүд Орджоникидзе болн Ворошилов

Партий болн орн-нутг түүнд олн-ämtнэ эдл-аху даалгъла, түрүн болдж мана күнд промышленностиг даалгъла.

Көдлмшчир болн инженермүд тунүг эврәннь командарм гидж нерэдцхэдмн. Нам йирдән чигн тунд бүкл аарм билә—инженермүд, ик номтс, изобретательмүд, техникүд, мастермүд, көдлмшчир.

Эн аармнь алт, нефть, уголь гаргъдж авад, паровозмуд, автомобильмуд, самолетмуд кегъад, цуг орн-нутгар электричеств шатагъад пулемедмүд, танкс кедмн.

Эн аармтәгъән Советск орн-нутгдан байрта джиргъл болн нарт делкән талин орн-нутгуд дунд дүүвр орм буладж авч йовв. Эн аармин шин дииллгън болгънас Советин Союз улм чидл авад, байджад йовна.

Командарм бәәхинь медчкәд, дәәнд шүлтдәд ордж йовх салдсмуд мет, советск заводмуд, шахтс, рудникүд

итклтӓгъӓр кӓдлмн, юнъгад гихлӓ теднӓ Серго бӓӓхиг медцхӓдмн.

Тӓӓнӓ кӓдлмшин кабинетднъ стол деернъ дӓрвн телефон зогсджана. Гентки сӓ ӓлд болв чигн Москвагъас минъгъӓд километрт хол хонх джинънӓ, Сергон байрта, ӓс гидж догллсн сӓ хӓӓсн, ӓс гидж уурлсн дун сонъсгдна:

— Нӓ, керг ямаран болджана?

Предприятин начальник болгън, мастер болгън, нам биш ӓнъгин кӓдлмшч болгън кезӓ чигн Сергогъас селвг сурад, дӓнъ авч чадхмн билӓ.

— Манад багъ чинртӓ кӓдлмш гидж, манад багъ чинртӓ ӓӓл гидж уга юм,—гидж Серго келдмн,—манад седвӓр уга улс уга болх йоста.

— Серго шулун шудрмг боли юм ухалад гаргъдг улст ик дурта билӓ. Ямаран чигн шин кергт Серго ик онъган ӓгч, ӓмӓрӓн йовулхдан дурта билӓ.

1935 джил донбассин ӓнъгин шахтер-забойщик Алексей Стаханов, шинӓр ӓврӓгъӓрн кӓдлӓд, нег сӓ нормар долан тоннин ормд, зун хойр тонн уголь чавчдж гаргъв.

Ӕннъ нарт делкӓд ӓзгдӓд уга юмн билӓ.

Минь тер ӓдртӓн, Сергогъас тер сунъгъуг авв.

Командарм тӓнӓг йӓрӓгъӓд, тӓрӓн ик ӓӓлдвринь батлхднъ дӓнъ болхар бичдж. Серго тӓдл уга Стаханов угольн промышленностьд ик ӓӓлдвр кесинь ӓздж, цуг советск заводмудиг стахановскар кӓдлхиг сургъхан медв.

Минъгъӓд кӓдлмшчнр партин дуудлгъар Стахановин хаалгъар йовцхав, дарунь стахановцнрин тускар нарт делкӓ цуг келв.

Серго стахановцнрт сургъульта улс дӓнъ болхин тускар кӓӓлдв. Тер нертӓ академикд келв:

— Стахановцнр гисн—мана диилгдш уга багъ насн, ӓн кӓчтӓ ик чидл, кемрджӓн тадн сургъуль-ӓрдмин улс теднд—кӓдлмшчнрт дӓнъ болхла, ӓн дольган мет делгрдж диилх зӓвтӓ.

Тер баахн советск инженермӓдиг газадин орн тал сургъуль суртха гигъӓд йовулв, дакад хӓрӓ ирсн цагтнъ газадин орна заводмудт кӓдлмш ягъдж кегддгинь ик ховдгар

Ўр Серго (1936 джил) совешаньд ўг келджанă.

сурдмн. Мана шин заводмуд американск заводмудас ююгъри чигн дор биш гихлӓ, Серго икӓр байрлдмн.

Серго Орджоникидзе эврӓннь оln-ӓмтнӓ чидлд икӓр иткдмн, эврӓннь тӓрскндӓн ик дурта билӓ. Ямаран чигн хол газрт бӓӓси Советск орн-нутгин кӓдлмшчнр эврӓннь командармдан ик дурта билӓ, тӓнӓг „мана Серго“—гидж нерӓдцхӓдмн.

ИК ЗӔРКН.

Хаалгъ деер суусн бички кӓӓкн уульджана. Тер унад ӓвдгӓн авчкдж, тернь ӓвдӓд бӓӓнӓ, тӓӓнӓ дегтрмӓднь тардж оч. Хаджугъарнь автомобиль гӓӓгъӓд гарв. Гентки шофер машигъӓн зогсав, ӓӓднь секгдӓд, машинӓс ӓндр биш нургъта, бор плаштӓ, бор картуста кӓн гарч ирв.

— Нӓ, юн болв?—гидж тер сурв. Ягъад уульджахмч?

Ик хар нӓдднь кӓӓкн тал тӓвл уга хӓлӓгъӓд бӓӓнӓ. Тер ӓкӓгъӓд, дегтрмӓдинь цуглулад авв. Керг уга юмнас авн уульджаснднь кӓӓкнд гентки ичквт болв.

Юмн уга—гидж нольмсан арчад келв.—Би йирдӓн тиигджӓнӓв.

Тер инӓв.

— Тигӓд юнъгад хаалгъ деер суунач? Альд бӓӓдвч? Чамаг кӓргдж орксв.

Кӓӓкн дарунь ӓвчӓси кӓлиннь тускар мартв. Ма шин дотр тедн таньлдв.

Нернчи кемб?—гидж тер сурв.

Кӓӓкн эврӓннь нерӓн болн эцкиннь нер келв.

— Мини нерн—Серго—гидж тер байртагъар келв.

— Нӓ, чамаг невчк сергӓхм яяхм?

— Тӓнд Этери гидг кӓӓкн бӓӓхин тускар болн зургъадгч класст сурчачиннь тускар келв, тӓн тал ӓӓрмӓднь ирнӓ, эврӓннь школиннь кергиннь тускар кӓӓндцхӓнӓ—гидж бас келв. Шин таньлан ягъдж сургъулӓн сурч йовхинь, ямаран дегтрмӓд умшдгинь сурад, ӓсхлӓрн кен болхар бӓӓхинь сурв. Тӓнлӓ ӓӓрлӓгъӓн ӓдл кӓӓндж болхмн билӓ, тер мел кӓцц келӓлл уга медчкмн. Кӓӓкнд гериннь ӓӓр ирхлӓ, тӓнлӓ салхднь харм болв.

— Нә, менд бә. Хәрнъ хөһннъ бичә ууль!—гидж тер йовджагъад келв.

— Серго кезәчн күүнә зовлнъ үзә бәәдж, күүкдин нольмс үзә бәәдж, күүнә гундл үзә бәәдж давдж гарч чаддг уга билә. Тер күүг сергәгъад, джиргъл тал серг-мджтәгъяр хәләлгъхдән дурта билә. Көдлмштән болв чигн Серго залхуд дурго билә, көдлмшин ормд хоосн оһн үгмүд келәд бәәдг улст бас дурго билә.

Нег дәкдж советск орн-нутг эргәд йовдг кесг йовдлиннъ негнд Серго, кергнъ муугъар йовджасн нег ик металлургическ заводт ирв. Заводин директор кесгтән басл оһн эс күрчәх юмна тускар болн цааранднъ нам көдлдг аргъ уганнъ тускар кесгтән келв. Серго сонъсн бәәдж, атигъад ирв.

Генткн келджәсиг зогсагъад, — келтн металлурпт удан көдлджәнт?—гив.

— Арвн джил, — гидж директор өрггдсәр хәрү өгв.

— Танд нам эн кергән хайх кергтә гидж, би санджанав—гидж Серго чикднъ келв.—Та йир сәәнәр эврәннъ хаджгърин тускар келнәт, болв теднән чиклхин төлә төрүн юм кедж чадш уга бәәдлтәт.

Тегәд дарунъ тунүг көдлмшәснъ гаргъв.

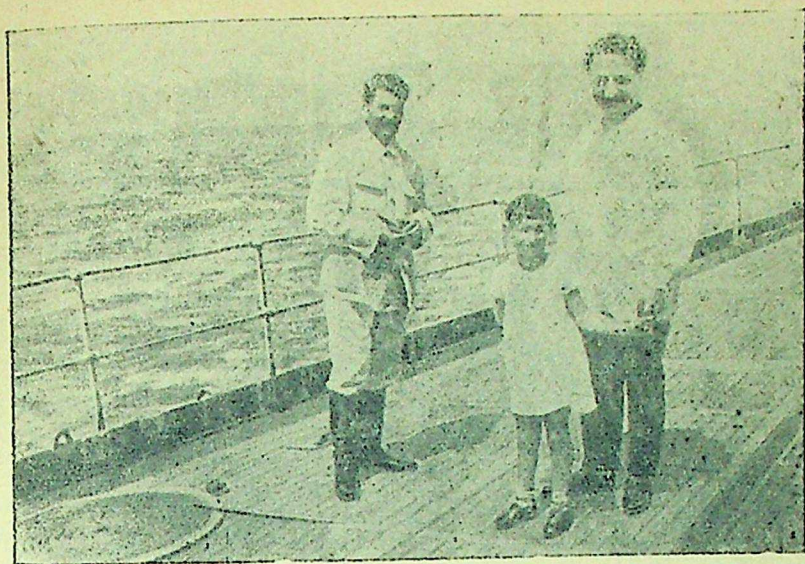
Серго уульнъха бәрцд дурго билә. Гем уга, эрүл цагтан, өрүнд дуулад босдмн. Тер күүкдлә оралдхдан, мөрәр шулун йовхдан, уулмуд заагур зерлг гахад анъгъучлхдан, наадад инәхдән йир дурта билә. Ик төртә заседаньмудт түүнә келсн үгмүднъ хурц үгмүдәр, шогмудар болн сергмджтә инәмсглгъсәр дүүрнъ болдмн. Тер йир чангъбар, әмт авлмар инәдмн, нам наадн болджах күүнә бийнъ тунүг дахад инәдмн. Болв лавта өмнән хортн бәәхиг медхләрн, теднлә аврлт уга билә.

Серго Орджоникидзе күн болгънла күүнддж чаддг билә. Ямаран болв чигн заводт ирхләрн цех орад, көдлмшчрртә станокиннъ өөр оч күүнддмн. Тер цуг союзин сән гисн мастермүдиг чирәгъәрнъ таньдг билә.

Көгшн литейщик Коробков түүнә тускар, түрүн харгъснаннъ хөһн джил болад, Серго нигдж келснә—тускар келнә.

— Ёр Коробков өмннъ намаг ирхд медәтә болдж медгдләт, ода нам багърдж очт.

Ўр Сталин болн ўр Серго күүкдтагъан 1929 джил
„Червона Украина“ гидг крейсер деер.

Өвгн тўнд хәрү өгв:

Бәәдл ясрв, ўр Серго... Бәәдл сергмджтә болв, өвгд
чигн багърджана.

Серго ханад инәмсклмн.

Эн ил күүг кен чигн ик саната гидж келдж чадш
уга билә, нам генткн операцин хөөн шинкән боссн бийн.
әмтнлә күүндхләрни дива тўшдж суухар седсн уга кес
частан столин ца зовлнъ-өвткүр хойриг дагъад суу
гъад оркдмн. Нам көдлсн цагтан бийиннь тускар мөнъ
кинд мартдж оркдмн. Түүнә санань мел көдлмш билә,
бийән мел кергт өгчкдг бәәсмн.

Эврән эмчин сургъульта бийнь, эврән амән харсх
бәәсн бийнь, эврәннь гемин тускар келхдән йир дурго
билә.

Кесг джил хооран тўнд кўнд операц даах керг
харгъла—түүнә гемтә бөөринь керчдж авла, нам цань
ўлдсн чигн мел эрүл биш билә. Түүнә зүркн чигн
гемтә билә. Болв тер гаран дайлчкад, эмчнрәс йовдж
одг билә.

Серго Орджоникидзе XVII съезд деер үг келджәнә.

— Эмчириг сонъсхла, нам кезә чигн кӧдлдж болш га — гидж келдмн тер.

Тегәд арвн күүнә төлә кӧдлдг билә. Зуг Сталинә чанъгъ заклгън тунүг сулдхврт гаргъдж амрадмн. Тегәд амрлгънъ юн болдж гардг билә? Альд болв чигн өмн үзгт, амрлгъна герт, түүнә өөр тедн амрчах заводмудин директормуд, инженермүд цуглрдмн, санаторин үдин амрлгън совешаньд хуврдмн.

Кемрджән Серго эврәннъ дач тал дуудхла, тернъ кергин тускар күүндхәр бәәснъ тер.

Дәәнә халх түүнә чинртә кӧдлмшәрнъ Советск орн-нутгин правительств Серго Орджоникидзег орден Красн Знаменар, хозяйственн халх чинртә кӧдлмшәрнъ орден Трудового Красн знаменар болн Ленинә орденәр ачлла.

Дәәнд чигн, тосхлгънд чигн, нам альд чигн, ямаран чигн кӧдлмшт Серго мӧнъкәнд Ленинә итклтә сургъульч, Сталинә өөрхн нӧкд, болд мет коммунист билә, комму-

Михаил Иванович Калинин Сергод орден
Трудового Красного Знамени өгчәнә.

низмин керг түүнә күцл билә, партин күцл түүнә за-
кан билә.

Серго Орджоникидзе цуг эврәннь насна туршарт
партин болн олн-әмтнә хортдудла аврлт угагъар ноол-
ддж йовла.

Тер төләднъ хортдуд Сергод дурго билә. Төрскндән
уха седклән бишрәсн улс, хортдудин шпионмуд олдв.
Тедн фабрик, заводмуд эвдхәр седәд, шахтмуд хамхлхар
седәд, капиталистнрт төрскән хулдхар седәд йовцхала.
Тедн олн-әмтнә вождь Сталиниг алхар седлә, Сергог
алхар седлә.

1934 джил, хаврар, Серго Сибирт ирәд, Прокопье-
вск рудникүд хәләхәр седлә. Хойр үүртәгъән тер ва-
гонас гарв. Тедниг автомобиль күләджәлә. Шоферин
ормд коммунистин нер зүүсн күн сууна; түүнд командарм
авч ирх ик керг даалгъсн. Тер тунүг шахтд авч олв.

Хаалгъдан Серго Прокопьевскиг деераснь халӕхӕр севд, тегӕд толгъа деер зогсатха гидж сурв.

Дакад тедн доргшан буув.

Гентки шофер кӕчр чангъгар гӕулгӕд,—толгъагъас мел нисси мет гӕугъӕд йовна. Дор хаалгъ деер нег юмн харлад бӕанӕ. Тернь бӕрг билӕ. Автомобиль шуд бӕргӕр нисӕд йовна. Гӕулгдж йовад машингъан хольвлтха гидж шоферт закгдси бӕадж.

Серго ӕмннь дӕнд йовси метӕрн тӕвкнӕнӕр хортиг хооран цухрулдг кевӕрн, ода чигн тӕвкнӕнӕр авв.

Алач аӕв, машингъан тогтнулад аӕмшгӕтӕ газриг эргӕд гарв.

Гурви джил болсна хӕон, заргъ деер, тер хорти Троцкин зарц, ичр уга кӕн, эврӕннь ухалси кергӕн илткӕд келв.

1936 джил, намрар Серго тӕв кӕрв. Цуг Совети орн-нутг эврӕннь энӕкр ӕрнӕннь тӕви нас кӕрси ӕдр темд-гидж байрлв.

Парти Централни комитет тер ӕдр Сергод йӕрӕлин бичг илгӕв, тӕнднь иигдж келгдж:

„Ленинӕ партыд цань уга иткӕтӕти, эврӕннь хамг чидлӕн цугтнь ик кергт иткӕтӕгъӕр ӕлгънтн, Тана муурлг уга кӕчи болц харулч бӕрц, Тана зӕрмг, чангъ болн бат чик йовдлмуд, коммунизмин кергт кӕдлдж йовх улст ӕгдг тана онгтн, ямаран чигн ӕклциг Тана ӕргдж чадлгън партиг болн кӕдлмшч классиг, советин олт ӕмтиг Танд ик дурта болгъв“.

Эн ӕдр Сергонд гиичр билӕ.

Кӕндтӕ буурл ингуш ӕвгд-колхозникӕд болн кӕдл-мшчир тӕунӕ стол эргӕд суудж, тӕунӕ мендин тӕлӕ ууллдж, тӕунӕ гарси ӕдрлӕ келгдси ӕгмӕдлӕ ӕдл ӕгмӕд келцӕв:

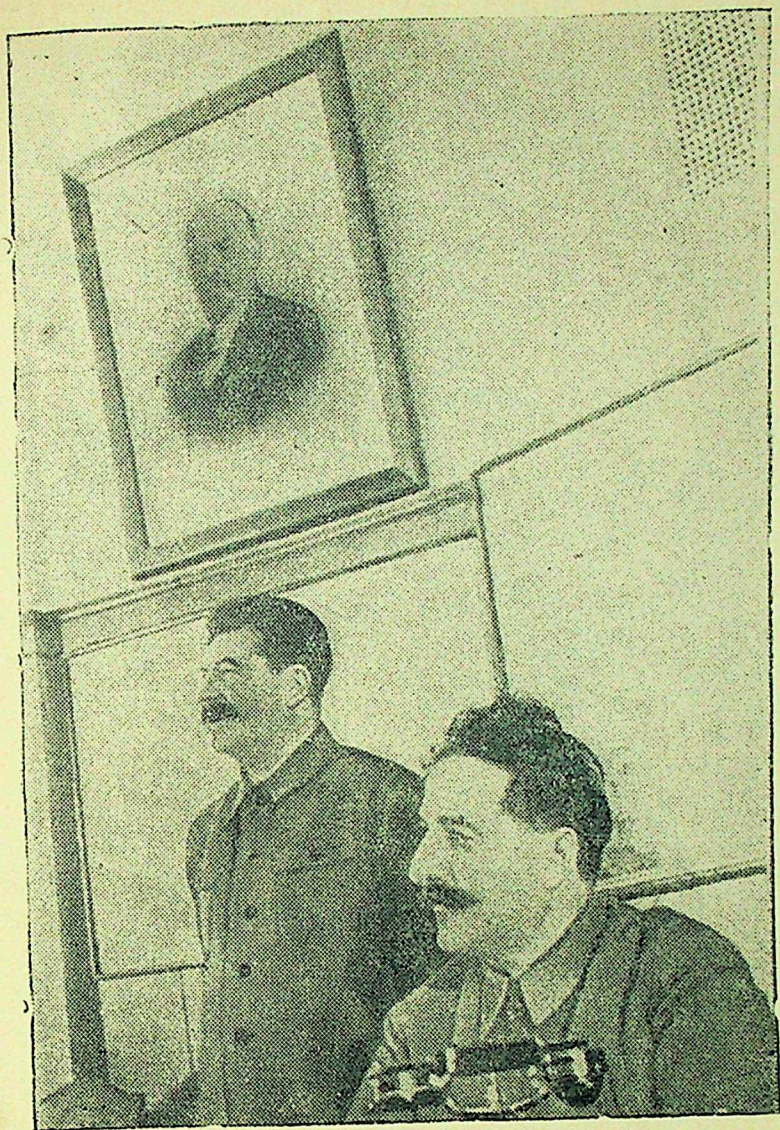
— Орчлнъ деер менд йов!

— Мана уулин голмуд хӕрӕ гӕутл, менд амгълнъ бол!

Цуг советск газетмӕд тӕнӕг йӕрӕв, мингън завод-муд тӕнӕг йӕрӕдж бичг илгӕлдӕд, ут нас зӕутхӕ гилд-цхӕв.

Нег тӕрӕн ӕс таньдг бички кӕвӕн Сергод эврӕннь зургудан белг илгӕгъӕд, умшхд амр болтха гигъӕд бар ӕзгӕдӕр иигдж бичдж:

Ўўрмўд Сталин боли Орджоникидзе (1936 джил).

„Би Танд Карл Марксин, Ленинә, Сталинә, Таһа болн Пушкин, Максим Горький хойр писательмүдин зургуд илгәдјәнәв. Авгъ Серго, Таниг ягъдј зурсан би мелдјәхшв, бәәдлтәй аль угай? Би йир икәр таниг үз-хәр седләв... Маниг байрлулдж, хортдудиг әәлгәдј олн джилд әмд бәәх болтхат. Мини эцкәс, экәс болн бички дү күүкнәсм танд халун менд!“

Серго эн белгиг эврәннь письменн столд йир үнтә бичгүдләгъән хамднь оркчкв.

1937 ДЖИЛИН, ФЕВРАЛИН 18-лә.

Үүнә өмнхнь Наркоматд кесгән кәдлә. Совещань нег час сө чиллә.

Стол деернь даруд Советин нутгин эдл-ахуд ю кехнь бичәтә үлддж.

Өрүнднь урднь сердг цагтан серв. Тернь амрдг өдр билә, нарком гертән бәәв. Кремлевск эрсин ца, өндр биш герин хойрдгч герин хойрдгч давхртнь, герлтә у, өвкүн, цевр өрәд тер эврәннь наснаннь сүл өдрин өрүн өрүннь дуусн кәдлв.

Дегтрмүд, цаасд, сводкс эргүләд тәвчкән, болх ЦК-ин пленумд эн белдјәлә.

Тер мел бәәдг кевтән серглнь билә, ямаран чигн юмн өвчәнә гидж келдјәсн уга билә. Дакад унтдж одв.

Зургъадгч час болдж йовна. Ора болдж йовна, газа пасн ордж бәәнә. Квартирт тагчг, өрәннь үүдднь хаалгъата. Нег юмн Серго тал ирв, болв Зинаида Гавриловна түнүг серүлсн уга. Амрч авг...

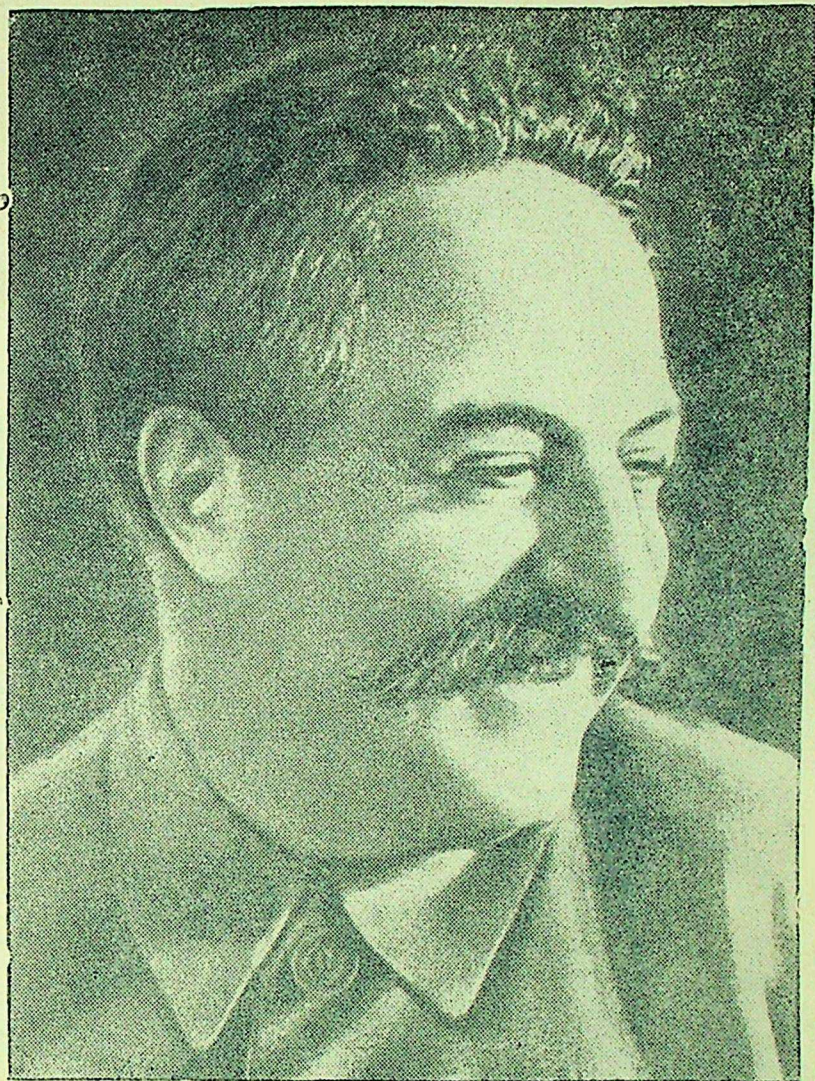
Гентки түүнә зүркнь шахгдв. Наснаннь туршарт түрүн болдж бийдән му болдјәсн мелдјәсн эн.

Эннь үкл билә.

Час болсна хөөн тер цагъан простиңгъәр бүркчкән төрүн кәндрл уга, эврәннь бор френчтәгъән стол деер кевтнә.

Муурлт угагъар зөрмгәр мөрнә джола, дәәч карабин, перо, машинә ямр чиги деталь болгъниг бәрдг гармуднь ода аргъ угагъар чеедј деернь кевтнә.

Ўр Сepro.

Ўр Серго болн Этери.

Түүнэ толгъагъинь эргүлэд, түүнэ итклтэ үүрмүднэ: Сталин, Ворошилов, Молотов, Каганович, Микоян болн итклтэ Зинань тагчг хэлэлдэд зогсджацхана.

Телеграфн проводас, агъарин ахр болн ут—дольгасар гундлта зәнъг, асхнднъ цуг делкә медв:

— Ўр Серго өнъгрв.

АМТН ТӨРҮЦ МАРТХН УГА.

Теегәр поезд гүүдж йовна. Арвн километр болгън төмр хаалгын ца, шин болн болдар кесн ик водонапорн башньмуд, шахтмудин вышкс үзгднә, заводмудин өндр трубасас утан гарна.

Эн Донбасс. Поезд зогсна.

— Ямаран станцв?—гидж йовдж йовсн күн сурна.

Өндр уулмуд деегүр самолет нисдж йовна. Уулмудин ораснь данъгин эс хәәлдг пасар бүркәтә, ташугъарн аулмуд бәәнә, беләрнъ балгъсд бәәнә. Эн Кавказ. Хол дор мел көкрсн ургъмл дотр ик балгъсн үзгднә.

Григорий Константинович Орджоникидзе.

— Эн юн балгъснв? Эн юн крайв?—гидж пассажир сурна.

— Эн Орджоникидзе балгъсн, эн Орджоникидзевский край,—гидж пилот хәрү өгнә.

Ик шин паровоз сольгдл уга цуг Сибирин теегәр Москвагъас Владивосток күртл гүүгъад йовна, ардан кесг вагон чирдж йовна. Кемрджән кергтә болхла, бүкл аарм чигн Дальний Восток тал зөөдж чадхмн. Паровозин чеедж деерн «СО» гисн ик үзгүд йовна.

Паровоз Серго Орджоникидзен алдршсн нер зүүнә.

Өдр болгън Москвад, Харьковд, Горькд, Магнитогорскд, Кузнецкд болн Сталинод Сергон сургъульчнр—советск шахтермуд болн доменшикуд, болд чаначнр, күзнецмүд, маши тосхачнр көдлмшт гарад, Советск Союзд мингъад тонн уголь, чугун, болд болн шин машид өгнә.

Кавказд шугъу—болгънинь, скамейк болгънинь Сергон ухалсн „Красное Солнышко“ гидг санаторийт дурта командарман сандж көдлмшчнр амрцхана.

Серго Орджоникидзе чангъгъ чиирг, аамшгтә цагла нег мөслсн, даянд зөрмг көдлмшт халун күн билә.

Эн нег күртлән партыд итклтә коммунист, бат ленинец Сталинә итклтә үр билә.

Эн йоста большевик билә,—ик күн „Күн—гисн үгәс дүүвр дун гарна“—гисн Горькин келсн үгиг иткүлсн улсн негн билә.

Цуг эврәнн насан—джиргълән—сургъулин насасн ави сүл минут күртлән тер мана джиргълин төлә өглә, кезад чигн чик хаалгъас хаджидг уга билә, эврәнн баядлин тускар сандг уга билә.

Тер мөнъкәнд әмтнлә хамдан билә, мөнъкәнд әмтнә төлә билә, мел цогцарн чигн олна төлә билә.

Тегад чигн советск әмтн түнүг мартш уга.

Москвад, Красн площадь деер, Ленинә Мавзолейин өөр, буурл елкс харулд зогсджах Кремлин эрст Григорий Константинович Орджоникидзен урн прахтагъан баянә.

Болв Сергон тосхдж йовсн дурта джиргъл шуугад ишкдл болгъндан им үгмүд давтад баянә.

— Тер ю кесинь медхәр седжәнч? Эргмдән халә..

Уншъ 2 арслнъ

139095

ВЕРА СМЕРНОВА

ТОВАРИЩ СЕРГО

На калмыцком языке